

**RAPORT Z BADANIA EFEKTYWNOŚCI ZDALNEGO NAUCZANIA
REALIZOWANEGO W SZKOŁACH NA TERENIE GLIWIC**

OPRACOWANIE: dr BOGUMIŁA BOBIK, dr PATRYCJA MŁYNEK,
dr ANIDA SZAFRAŃSKA
INSTYTUT PEDAGOGIKI WNS
UNIWERSYTET ŚLĄKI W KATOWICACH

Katowice, czerwiec 2021

Spis treści

Wstęp	3
Zarys metodologii badań	6
Analiza wyników uzyskanych w grupie nauczycieli różnych typów szkół	
1. Opis próby badawczej.....	7
2. Organizacja edukacji zdalnej – rozwiązania technologiczne.....	9
3. Organizacja edukacji zdalnej – rozwiązania metodyczne.....	12
4. Organizacja edukacji zdalnej dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.....	18
5. Wnioski z badań	23
Analiza wyników uzyskanych w grupie rodziców uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych	
1. Opis próby badawczej.....	25
2. Jakość edukacji w opinii rodziców przed pandemią i w czasie pandemii w formie zdalnej.....	25
3. Formy zdalnej współpracy szkół z rodzicami.....	26
4. Wsparcie rodziców przez szkołę w procesie kształcenia dzieci.....	29
5. Trudności, jakich doświadczali rodzice w organizacji nauki zdalnej.....	31
6. Trudności w funkcjonowaniu dzieci spowodowane zdalną nauką wskazane przez rodziców.....	33
7. Wnioski z badań.....	34
Analiza wyników w grupie uczniów starszych	
1. Opis próby badawczej.....	35
2. Organizacja zdanej nauki (posiadane warunki do nauki, formy kontaktu i komunikacji z nauczycielami, trudności) i ocena jej jakości przez uczniów.....	36
3. Wsparcie wychowawcze i organizacyjne ze strony środowiska szkolnego i rodzinnego w czasie zdalnej edukacji w opinii uczniów.....	43
4. Relacje z rówieśnikami w czasie zdalnej nauki.....	46
5. Wnioski z badań.....	49
Analiza wyników uzyskanych w grupie uczniów szkół podstawowych w klasach II-IV	
1. Opis próby badawczej.....	51

2. Funkcjonowanie uczniów w czasie zdalnej nauki.....	52
3. Organizacja pracy (posiadane warunki do nauki, formy kontaktu i komunikacji z nauczycielami, trudności).....	54
4. Relacje z rówieśnikami oraz ocena stopnia zadowolenia ze zdalnej edukacji	58
5. Wnioski z badań	60
Rekomendacje.....	61

WSTĘP

Pandemia wirusa SARS-CoV-2 w istotny sposób zmieniła życie społeczne i gospodarcze w większości państw świata. Jej skutki wpływają zarówno na sytuację jednostek (zdrowie fizyczne, psychiczne, relacje i związki międzyludzkie, ale także na poczucie bezpieczeństwa i myślenie o przyszłości), jak i różnych systemów, w tym są bardzo dotkliwe dla systemów oświaty. W marcu 2020 roku, niemalże z dnia na dzień, polskie placówki oświatowe z przestrzeni rzeczywistej musiały przenieść się do przestrzeni wirtualnej. Do tak rewolucyjnej zmiany nie byli przygotowani ani podopieczni i ich rodzice, ani nauczyciele, dyrektorzy, ani wreszcie zarządzający oświatą na szczeblu i ogólnopolskim. Nigdy wcześniej tak duży odsetek młodych ludzi nie był pozbawiony możliwości uczestniczenia w procesie edukacyjnym oraz korzystania z opieki, jaką gwarantują szkoły (dotyczy to zwłaszcza dzieci wychowywanych w nieprawidłowo funkcjonującym środowisku rodzinnym). Przez ponad rok, uczyliśmy się funkcjonowania w nowej rzeczywistości, w tym również rzeczywistości szkolnej oraz przedszkolnej. Nabyte w tym czasie doświadczenia mogą pomóc nam wdrożyć to, co dziś najpilniejsze, zaplanować i przygotować różne scenariusze na najbliższy rok szkolny a przede wszystkim, określić kierunek ważnych zmian edukacyjnych na przyszłość.

Wyznaczenie jednego, jasnego kierunku owych zmian nie może być łatwe w ponowoczesnym świecie. Świecie, którego źródłem jest rozpad jednorodności, niestabilność i nieliniowość, a atrybutem – relatywizm¹. Zygmunt Bauman charakteryzuje ten stan następująco: „Edukacja przybierała w przeszłości rozmaite formy i udowodniała, że potrafi przystosować się [podkreśl. - DHK] do zmieniających się okoliczności, wytyczając sobie nowe cele i opracowując nowe strategie działania [...] obecna zmiana nie przypomina jednak tych wcześniejszych. [...] Po prostu nigdy nie byliśmy w takiej sytuacji. Musimy się dopiero nauczyć sztuki życia w świecie przesyconym nadmiarem informacji. A także jeszcze trudniejszej sztuki przyuczania innych do życia w takich warunkach”². I mimo iż słowa te dotyczą świata tzw. płynnej nowoczesności, to równie trafnie opisują wyzwania stojące przed nami w okresie pandemii. Można wskazać trzy kierunki przeobrażeń kształcenia w czasie kryzysu. Pierwszy, to próba opracowania systemu zdalnego kształcenia na różnych poziomach (przedszkolnym, podstawowym, średnim i wyższym) w instytucjach

¹ Z. Kwieciński, *Nurty pedagogii*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013, dostępny online: <http://www.edunews.pl/badania-i-debaty/opinie/2347-czarna-dziura-edukacji> [dostęp 01.06.2021].

² Z. Bauman, *44 listy ze świata płynnej nowoczesności*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2011, s. 165.

edukacyjnych. Drugi to zmiana pracy każdego pojedynczego nauczyciela wynikające z konieczności nauczania na odległość. Trzeci zmiana sposobów uczenia się przez dzieci, młodzież i studentów, w których realizacji istotną rolę odgrywa środowisko rodzinne.

Niniejszy raport traktujemy jako próbę wyjaśnienia tego, dlaczego edukacja zdalna realizowana w szkołach na terenie Gliwic w okresie pandemii koronawirusa, przebiegała w taki a nie inny sposób, oraz co mogło mieć na to wpływ. Nakreśliśmy też obraz sytuacji nauczycieli przedszkoli i szkół, uczniów i rodziców w szkołach w gminie. Diagnozę wraz z rekomendacjami, które mogą wesprzeć wszystkich uczestników procesu edukacyjnego oraz funkcjonowanie placówek oświatowych, formułujemy na podstawie wyników badania sondażowego, które zostało zrealizowane przez zespół badaczy z Uniwersytetu Śląskiego. Rekomendacje wskazują propozycję tego, co warto robić na bieżąco, szczególnie przygotowując się do nowego roku szkolnego oraz proponują kierunki niezbędnych rozwiązań systemowych i długofalowych zmian modelu edukacji.

Nie możemy pozwolić, aby te trudne doświadczenia i czas poświęcony na zmaganie się z licznymi problemami zostały zaprzepaszczone, lecz powinniśmy możliwie jak najlepiej je spożytkować. Jeśli edukacja ma odpowiadać całkiem nowym potrzebom, które wiążą się z przyspieszającym rozwojem technologicznym, procesami globalizacji, zmianami w kulturze i funkcjonowaniu społeczeństw oraz ma mierzyć się z pogłębiającym się kryzysem społecznym, psychologicznym czy ekologicznym, to należy we współpracy z różnymi podmiotami opracować całościową strategię rozwoju szkoły, uzupełnioną o odpowiednie działania szczegółowe. Same szkoły, nawet współpracując z uniwersytetami, nie przygotowują takiej strategii w czasach współczesnych, w których wiele treści szybko się dezaktualizuje, a znaczenia nabierają raczej kompetencje niż informacje. Perspektywa rozwoju edukacji w modelu wide-life-learning, uwzględniającym rzeczywiste konteksty i najbliższe otoczenie, wymaga zaangażowania potencjałów rozmaitych instytucji, organizacji i społeczności. Edukacja powinna być, szczególnie w tym okresie, jednym z priorytetów o charakterze strategicznym. Rodzi się więc potrzeba włączenia do dyskusji i działań wszystkich osób zainteresowanych tym zagadnieniem.

Mamy nadzieję, że wyniki prac naszego zespołu badawczego zostaną wykorzystane w celu przygotowania przez różnych decydentów skutecznych rozwiązań dotyczących nie tylko edukacji zdalnej w jej różnych wymiarach (psychologicznym, kompetencyjnym czy technologicznym), ale w ogóle we współczesnej edukacji. Zwłaszcza że, zgodnie z prognozami dotyczącymi sytuacji epidemicznej na świecie, warto abyśmy w przyszłości

byli przygotowani do prowadzenia procesu edukacyjnego w sposób zdalny bądź hybrydowy; procesu nastawionego na (samo)rozwój, relacje i rozumienie świata, a nie na realizację podstawy programowej czy weryfikację wiedzy³.

Publikację tę kierujemy do społeczności szkolnych (w tym głównie dyrektorów, nauczycieli i rodziców), instytucji samorządowych, organizacji pozarządowych działających na terenie gminy a także do przedstawicieli lokalnych i regionalnych mediów. Wierzymy, że przedstawione w naszym badaniu dane, ich analiza oraz rekomendacje będą pomocne do opracowania wartościowych projektów oraz kolejnych publikacji związanych nie tylko ze zdalną edukacją, ale także edukacją w przyszłości.

³ Por. G. Ptaszek G.D., Stunża, J. Pyżalski, M. Dębski, M. Bigaj, *Edukacja zdalna: co stało się z uczniami, ich rodzicami i nauczycielami?* GWP, Gdańsk 2020.

ZARYS METODOLOGII BADAŃ

Podstawowym celem badania była diagnoza charakteru działań, problemów i rozwiązań stosowanych w ramach edukacji zdalnej w sytuacji zagrożenia Covid-19, opracowanie rekomendacji, służących poprawie jakości edukacji w podobnych sytuacjach oraz upowszechnienie formuły on-line w edukacji uczniów. Zakres badań dotyczył rozpoznania kilku obszarów:

- 1) Realizacji edukacja zdalnej (organizacyjnie, technicznie i metodycznie).
- 2) Diagnozy problemów, jakie wystąpiły w trakcie zdalnego kształcenia.
- 3) Poznania sposobów radzenia sobie z trudnościami.
- 4) Organizacji współpracy ze środowiskiem rodzinnym.
- 5) Realizacji funkcji opiekuńczej, wychowawczej, terapeutycznej i rewalidacyjnej wobec uczniów.
- 6) Rozpoznania sytuacji psychospołeczna uczniów, nauczycieli i rodziców w czasie edukacji zdalnej i zagrożenia pandemią.

Badanie przeprowadzono w okresie od 15 grudnia 2020 roku do 23 lutego 2021 r. Wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego i technikę ankiety. Projekt badawczy powstał w ramach współpracy Uniwersytetu Śląskiego ze środowiskiem lokalnym i dotyczył wybranych miast województwa śląskiego. Projekt uzyskał pozytywną ocenę Komisji Etyki UŚ o numerze: KEUS.51/09.2020. Sondaż diagnostyczny przeprowadziło kilka zespołów badawczych za pośrednictwem internetu w miastach aglomeracji śląskiej, których organy prowadzące szkoły zgłosiły zapotrzebowanie na badanie. Kwestionariusze ankiet były dostępne w formie on-line z wykorzystaniem systemu Lime Survey. Sondaż przeprowadzono wśród dyrektorów, nauczycieli, uczniów i rodziców. Miejscem badania były przedszkola i szkoły podstawowe i ponadpodstawowe.

Raport prezentuje wyniki uzyskane w grupie nauczycieli szkół podstawowych i ponadpodstawowych oraz zatrudnionych w nich specjalistów świadczących wsparcie w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej, uczniów młodszych (klasy II-IV), uczniów starszych (klasy V-VIII szkoły podstawowej i klasy szkół ponadpodstawowych) i rodziców dzieci szkolnych z terenu Gliwic. Ankiety zostały skierowane również do nauczycieli i rodziców dzieci przedszkolnych, ale nie uzyskano wymaganej liczby respondentów, za którą przyjęto 30 osób.

ANALIZA WYNIKÓW UZYSKANYCH W GRUPIE NAUCZYCIELI RÓŻNYCH TYPÓW SZKÓŁ

1. Opis próby badawczej

Tabela 1. Liczebność próby badawczej i jej zróżnicowanie ze względu na płeć

Liczba badanych ogółem	Liczba kobiet	%	Liczba mężczyzn	%	Brak odpowiedzi	%
103	35	34,0	8	7,8	60	58,2

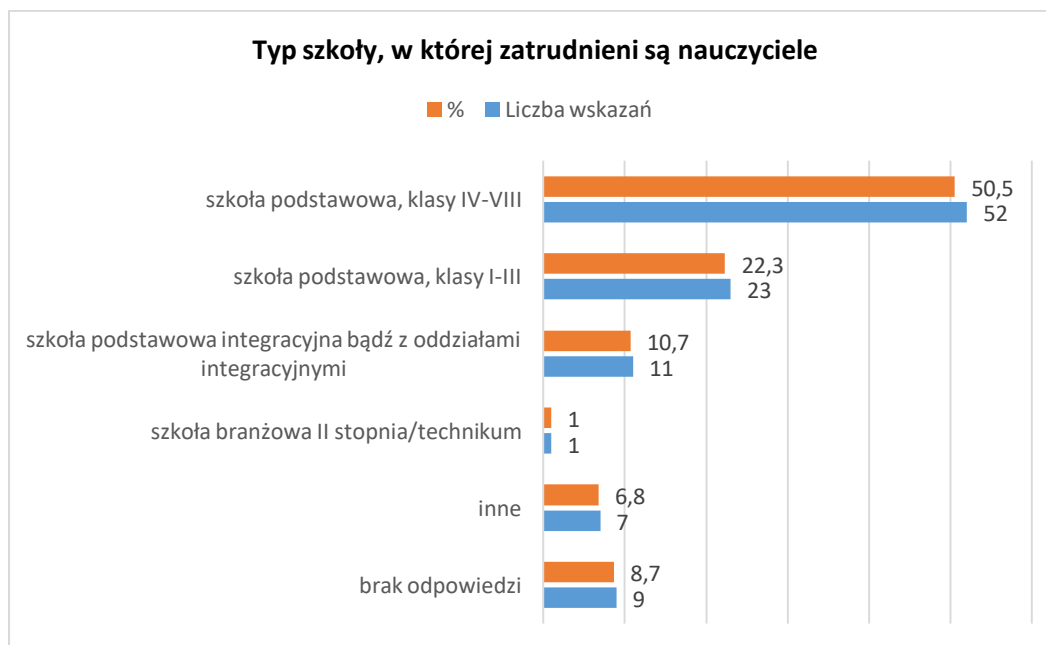
Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Wykształcenie badanych nauczycieli

Wykształcenie nauczycieli	Liczba wskazań	%
wyższe magisterskie	96	93,2
wyższe licencjackie	7	6,8
Ogółem	103	100

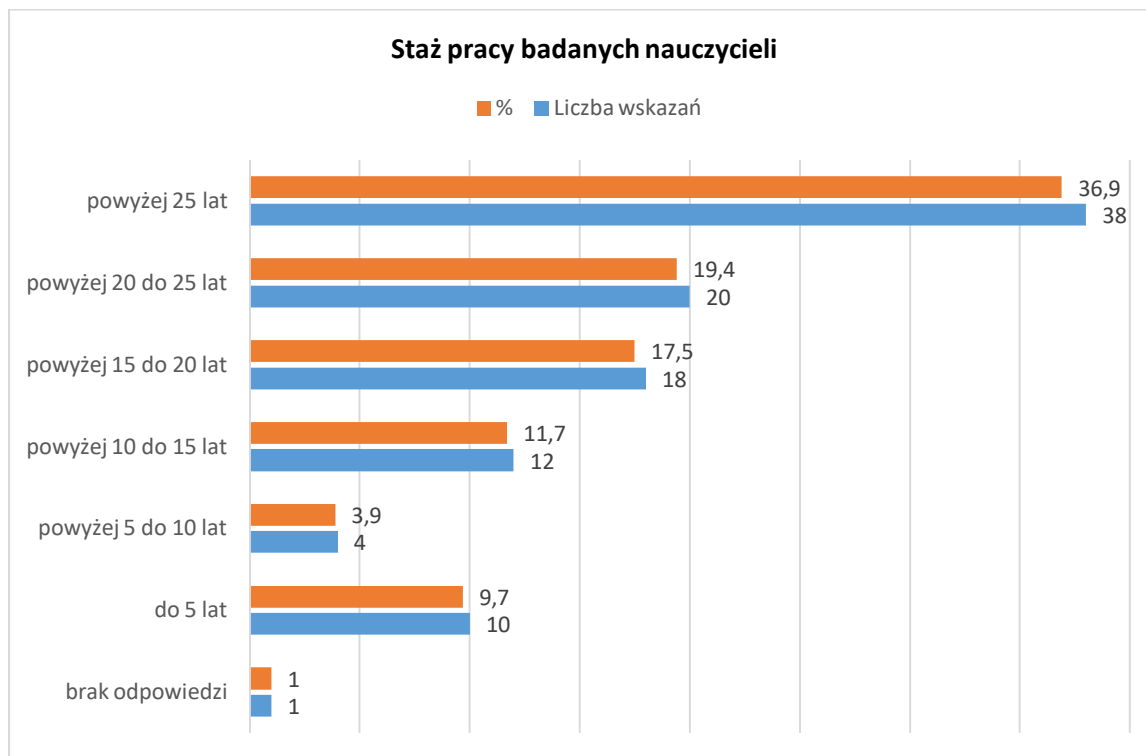
Źródło: opracowanie własne.

Wykres 1.

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 2.

Źródło: opracowanie własne.

W badaniu udział wzięło 103 nauczycieli. Mimo, że ponad połowa badanych (58, 2%) nie wskazała płci, na podstawie uzyskanych danych oraz biorąc pod uwagę strukturę płci w zawodzie nauczycielskim, można stwierdzić, że większość badanych osób stanowiły kobiety. Wszystkie badane osoby zadeklarowały posiadanie wykształcenia wyższego w tym zdecydowana większość (93,2%) posiada tytuł magistra a pozostałe 6,8% tytuł licencjata.

Jak pokazuje wykres 1 największą grupę badanych stanowili nauczyciele szkół podstawowych, łącznie 86 osób (83,5%). Nieco ponad 1/3 badanych 36,9% to nauczyciele z najdłuższym stażem pracy.

2. Organizacja edukacji zdalnej - rozwiązania technologiczne

Tabela3. Trudności wskazane przez nauczycieli w związku z prowadzeniem zdalnej edukacji

Rodzaj możliwych trudności	N/%	Tak	Nie	Trochę tak trochę nie	Brak odpowiedzi
Brak dostępu do sprzętu umożliwiającego pracę zdalną (komputer/tablet)	N	10	74	19	0
	%	9,7	71,8	18,4	0,0
Brak dostępu do internetu, umożliwiającego efektywną pracę zdalną	N	9	77	15	2
	%	8,8	74,8	14,6	1,9
Brak możliwości realizacji materiału zgodnie z przyjętym planem lekcji	N	13	68	20	2
	%	12,6	66,0	19,4	1,9
Problemy z organizacją miejsca do wykonywania pracy zawodowej w domu	N	22	61	18	2
	%	21,4	59,2	17,5	1,9
Brak umiejętności obsługi technologii informacyjno-komunikacyjnych (platformy, aplikacje, programy)	N	4	72	24	3
	%	3,9	69,9	23,3	2,9
Trudności z przygotowaniem materiałów do zajęć	N	5	80	18	2
	%	7,0	77,7	17,5	1,9
Brak dostępu do materiałów dydaktycznych online	N	3	78	17	2
	%	2,9	75,8	16,5	1,9
Brak możliwości monitorowania postępów uczniów	N	33	39	27	4
	%	32,0	37,8	26,2	3,9
Brak możliwości oceniania pracy uczniów	N	25	51	25	2
	%	24,3	49,5	24,3	1,9
Brak możliwości weryfikowania obecności uczniów na zajęciach online	N	25	50	24	4
	%	24,3	48,5	23,3	3,9
Brak możliwości dokumentowania własnej pracy zdalnej	N	7	76	17	3
	%	6,8	73,8	16,5	2,9
Trudności z organizacją pracy grupowej	N	38	34	28	3
	%	36,9	33,0	27,2	2,9
Trudności z zastosowaniem metod aktywizujących	N	38	31	32	2
	%	36,9	30,1	31,1	1,9

Źródło: opracowanie własne.

Organizacja i prowadzenie edukacji zdalnej mogło stwarzać wiele problemów uczestnikom tego procesu. Jak pokazały wyniki ankiety wszyscy badani nauczyciele doświadczali różnych trudności. Największa liczba badanych wskazała na trudności w zakresie organizacji pracy grupowej oraz zastosowania metod aktywizujących – po 36,9% badanych, jednocześnie zbliżona grupa nie zgłosiła takich trudności – odpowiednio 33,0% oraz 30,1% nauczycieli. Blisko 1/3 badanych wskazała na trudności związane z brakiem możliwości monitorowania postępów uczniów, a prawie co czwarty nauczyciel doświadczył problemów dotyczących braku możliwości oceniania pracy uczniów oraz

możliwości weryfikowania ich obecności na zajęciach online (24,3%). Jednocześnie połowa respondentów wykluczyła ten rodzaj trudności. Najmniej osób jako trudność wskazało brak możliwości dokumentowania swojej pracy (6,8%).

Interesujące jest, że wbrew powszechnym opiniom niewielu nauczycieli doświadczyło trudności związanych z brakiem dostępu do sprzętu (komputer, tablet) (9,7%), internetu (8,8%), braku umiejętności obsługi technologii informacyjno-komunikacyjnych (platformy, aplikacje, programy) – 3,9%. Zdecydowana większość nie miała trudności z realizacją treści programowych, a także dostępem do materiałów dydaktycznych i ich przygotowaniem. Wyniki ankiety pokazują również, że od 14,6% do 31,1% respondentów mogło doświadczać ambiwalentnych odczuć odnośnie ujętych w pytaniu ankietowym problemów, stąd wybór kategorii „trochę tak, trochę nie”. Niepokojące i wymagające namysłu ze strony organizatorów edukacji zdalnej jest zwrócenie uwagi na organizację miejsca pracy zawodowej w warunkach domowych. Tego rodzaju trudności doświadczył blisko co piąty nauczyciel (21,4%).

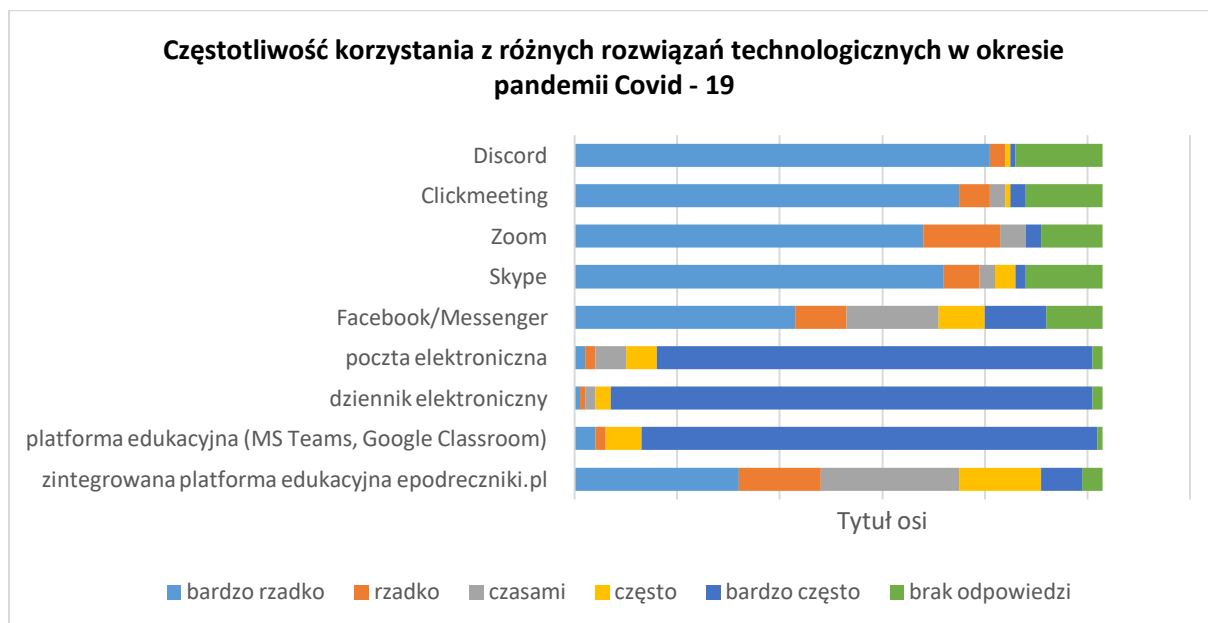
Tabela 4. Częstotliwość korzystania z rozwiązań technologicznych

Możliwe do wykorzystania rozwiązania technologiczne	N/%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
Zintegrowana platforma edukacyjna epodreczniki.pl	N	32	16	27	16	8	4
	%	31,1	15,5	26,2	15,5	7,8	3,9
Platforma edukacyjna (MS Teams, Google Classroom)	N	4	2	0	7	89	1
	%	3,9	1,9	0,0	6,8	86,4	1,0
Dziennik elektroniczny	N	1	1	2	3	94	2
	%	1,0	1,0	1,9	2,9	91,3	1,9
Poczta elektroniczna	N	2	2	6	6	85	2
	%	1,9	1,9	5,8	5,8	82,5	1,9
Facebook/Messenger	N	43	10	18	9	12	11
	%	41,7	9,7	17,5	8,7	11,7	10,7
Skype	N	72	7	3	4	2	15
	%	69,9	6,8	2,9	3,9	1,9	14,6
Zoom	N	68	15	5	0	3	12
	%	66,0	14,6	4,9	0,0	2,9	11,7
Clickmeeting	N	75	6	3	1	3	15
	%	72,8	5,8	2,9	1,0	2,9	14,6
Discord	N	81	3	0	1	1	17
	%	78,6	2,9	0,0	1,0	1,0	16,5

gdzie 1 -bardzo rzadko; 2-rzadko; 3 – czasami; 4 – często; 5 – bardzo często

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 3.

Źródło: opracowanie własne.

Prowadzenie edukacji zdalnej wymagało dostępu do zróżnicowanych rozwiązań technologicznych. Z szerokiej oferty badani nauczyciele najczęściej wybierali dziennik elektroniczny - łącznie 97 osób (94, 2%), platformy edukacyjne (MS Teams, Google Classroom) – 96 osób (93,2%) oraz pocztę elektroniczną – 91 osób (88,3%). 24 (23,3%) nauczycieli często i bardzo często korzystało ze zintegrowanej platformy edukacyjnej. Pozostałe rozwiązania w tym Skype, Facebook i Messenger, platforma Zoom stosowane były rzadko lub bardzo rzadko.

3. Organizacja edukacji zdalnej - rozwiązania metodyczne

Wprowadzenie edukacji zdalnej wymusiło zmiany w zakresie stosowanych rozwiązań metodycznych, a także stworzyło możliwość urozmaicenia materiału edukacyjnego.

Tabela 5. Ocena częstotliwości występowania sytuacji edukacyjnych z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych w okresie pandemii Covid-19

Sytuacje edukacyjne	N/%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
Utrwalanie materiału z zajęć	N	2	8	16	52	23	2
	%	1,9	7,8	15,5	50,5	22,3	1,9
Sprawdzanie wiadomości	N	3	12	33	40	13	2
	%	2,9	11,7	32,0	38,8	12,6	1,9
Tworzenie repozytorium online	N	23	16	34	12	6	12
	%	22,3	15,5	33,0	11,7	5,8	11,7
Tworzenie i edycja zdjęć i infografik	N	15	20	26	24	12	6
	%	14,6	19,4	25,2	23,3	11,7	5,8
Tworzenie animacji i wideo	N	22	27	29	8	9	8
	%	21,4	26,2	28,2	7,8	8,7	7,8
Praca w chmurze – przechowywanie i udostępnianie	N	12	14	21	28	22	6
	%	11,7	13,6	20,4	27,2	21,4	5,8
Praca projektowa uczniów	N	17	25	32	13	7	9
	%	16,5	24,3	31,1	12,6	6,8	8,7
Tworzenie uczniowskiego e-portfolio	N	40	30	18	1	2	12
	%	38,8	29,1	17,5	1,0	1,9	11,7
Wideokonferencje	N	8	9	18	16	49	3
	%	7,8	8,7	17,5	15,5	47,6	2,9

gdzie 1 – bardzo rzadko; 2- rzadko; 3- czasami; 4- często; 5- bardzo często

Źródło: opracowanie własne.

Istotą tego pytania była ocena częstotliwości występowania sytuacji edukacyjnych z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych. Jak pokazują wyniki ankiety nauczyciele nie unikali żadnych sytuacji edukacyjnych podejmując działania o zróżnicowanej częstotliwości.

Wśród bardzo często i często występujących sytuacji edukacyjnych badani wskazali utrwalenie materiału z zajęć (72,8%), sprawdzanie wiadomości (51,4%), wideokonferencje (63,1%), a także pracę w chmurze w tym przechowywanie i udostępnianie danych (48.6%) .

Tabela 6. Opinie na temat pracy w okresie pandemii Covid-19

Stwierdzenia na temat pracy w okresie pandemii	N/%	Tak	Nie	Ani tak ani nie	Brak odpowiedzi
W czasie nauczania w formie zdalnej korzystam z technologii i narzędzi, których nie znałam/-em wcześniej	N	87	8	8	0
	%	84,5	7,8	7,8	0,0
Efekty kształcenia zdalnego są gorsze niż efekty nauczania w przestrzeni szkolnej	N	71	4	26	2
	%	68,9	3,9	25,2	1,9
Zajęcia w formie zdalnej są atrakcyjniejsze dla uczniów niż zajęcia w przestrzeni szkolnej	N	7	53	42	1
	%	6,8	51,5	40,8	1,0
Zajęcia online to kompletna strata czasu i brak pożądaných efektów kształcenia	N	13	55	33	2
	%	12,6	53,4	32,0	1,9
Zajęcia w formie zdalnej zajmują uczniom więcej czasu niż zajęcia w formie tradycyjnej	N	39	36	28	0
	%	37,8	35,0	27,2	0,0
Przygotowanie zajęć online wymaga ode mnie więcej wysiłku i zaangażowania niż przygotowanie zajęć w formie tradycyjnej	N	89	6	8	0
	%	86,4	5,8	7,8	0,0
Po przywróceniu tradycyjnych form kształcenia, będę starała/ starał się wykorzystywać technologie, których używałam/-em do realizacji zajęć zdalnych	N	84	3	15	1
	%	81,5	2,9	14,6	1,0
Realizacja zajęć w formie zdalnej uniemożliwia pracę z wykorzystaniem metod aktywizujących ucznia	N	33	25	44	1
	%	32,1	24,2	42,7	1,0
W czasie nauczania zdalnego trudniej jest korzystać z grupowych form pracy	N	72	11	18	2
	%	69,9	10,6	17,5	1,9
Placówka, w której pracuję, dobrze radzi sobie z realizacją nauczania zdalnego	N	97	1	5	0
	%	94,2	1,0	4,9	0,0
Pracuję zdalnie z wykorzystaniem tych samych metod nauczania, jakie stosowałam/-em przed wybuchem pandemii	N	30	36	36	1
	%	29,1	34,9	35,0	1,0
Dostosowuję metody nauczania do możliwości i ograniczeń pracy zdalnej	N	100	0	3	0
	%	97,1	0,0	2,9	0

Źródło: opracowanie własne.

Nauczycieli poproszono o wyrażenie opinii na temat pracy zdalnej w czasie pandemii poprzez odniesienie się do szeregu stwierdzeń. Jak ukazały badania ankietowe zdecydowana większość badanych zgodziła się ze stwierdzeniem korzystania w czasie nauki zdalnej z technologii i narzędzi, które wcześniej nie były im znane (84,5%). Zdaniem większości nauczycieli efekty kształcenia zdalnego są gorsze niż efekty kształcenia w przestrzeni szkolnej (68,9%), przygotowanie do zajęć wymaga zwiększonego wysiłku i zaangażowania – 86,4% a zajęcia w formie zdalnej również uczniom zajmują więcej czasu (37,8%). Nieco ponad połowa badanych (51,5%) przyznała, że zajęcia w nowej formule są dla uczniów atrakcyjniejszą formą kształcenia, niż te realizowane na terenie szkoły. Równie duża grupa nauczycieli (53,4%) zaprzeczyła twierdzeniu, że nowa forma zajęć jest stratą czasu wobec (12,6%), którzy są odmiennego zdania i dość dużą grupą (32,0%), którzy w tej kwestii

nie mają jednoznacznych opinii. Prawie wszyscy badani potwierdzili potrzebę dostosowania metod nauczania do możliwości i ograniczeń, jakie niesie edukacja zdalna. Wśród opinii za cenne uznać należy potwierdzenie przez zdecydowaną większość badanych (94,2%) stwierdzenia, iż placówka, w której są zatrudnieni dobrze radzi sobie z realizacją edukacji zdalnej. Wydaje się zatem, że edukacja zdalna przyczyniła się do wzrostu kompetencji informatycznych badanych nauczycieli, a sami zainteresowani docenili atrakcyjność i możliwości jakie stwarza nowa forma edukacji, co znalazło odzwierciedlenie w deklaracji 84 osób (81,5%) wykorzystania poznanych technologii po przywróceniu tradycyjnych form kształcenia.

Kolejne pytanie poruszało ważny aspekt wychowawczej pracy nauczycieli w okresie pandemii Covid-19 i dotyczyło działań, jakie podejmowali nauczyciele wobec uczniów w okresie pandemii oraz częstotliwości ich podejmowania.

Tabela 7. Częstotliwość podejmowanych działań w okresie pandemii

Działania nauczycieli	N/%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
Podtrzymuję uczniów „na duchu”	N	0	1	10	33	58	1
	%	0,0	1,0	9,7	32,0	56,3	1,0
Rozmawiam z uczniami o ich samopoczuciu	N	0	3	12	45	41	2
	%	0,0	2,9	11,7	43,7	39,8	1,9
Rozmawiam z uczniami o problemach, które przyniosła pandemia	N	3	5	22	43	28	2
	%	2,9	4,9	21,4	41,7	27,2	1,9
Pracuję indywidualnie z uczniami potrzebującymi wsparcia	N	8	13	19	34	26	3
	%	7,8	12,6	18,4	33,0	25,2	2,9
Organizuję spotkania online, aby uczniowie mogli z sobą porozmawiać	N	13	21	31	21	15	2
	%	12,6	20,4	30,1	20,4	14,6	1,9
Przygotowuję ćwiczenia dla uczniów, zajęcia wychowawcze np. rozwijające umiejętności i właściwe postawy społeczne	N	10	8	22	31	27	5
	%	9,7	7,8	21,4	30,1	26,2	4,9
Prowadzę zajęcia relaksacyjne	N	20	20	30	21	8	4
	%	19,4	19,4	29,1	20,4	7,8	3,9
Organizuję zajęcia rozrywkowe (zabawy, filmiki, zagadki itp.)	N	14	16	27	24	19	3
	%	13,6	15,5	26,2	23,3	18,4	2,9
Polecam uczniom filmy, książki i zabawy na czas pobytu w domu	N	8	15	20	37	20	3
	%	7,8	14,6	19,4	35,9	19,4	2,9

gdzie 1-nigdy, 2 – rzadko, 3 -czasami, 4- często, 5-zawsze

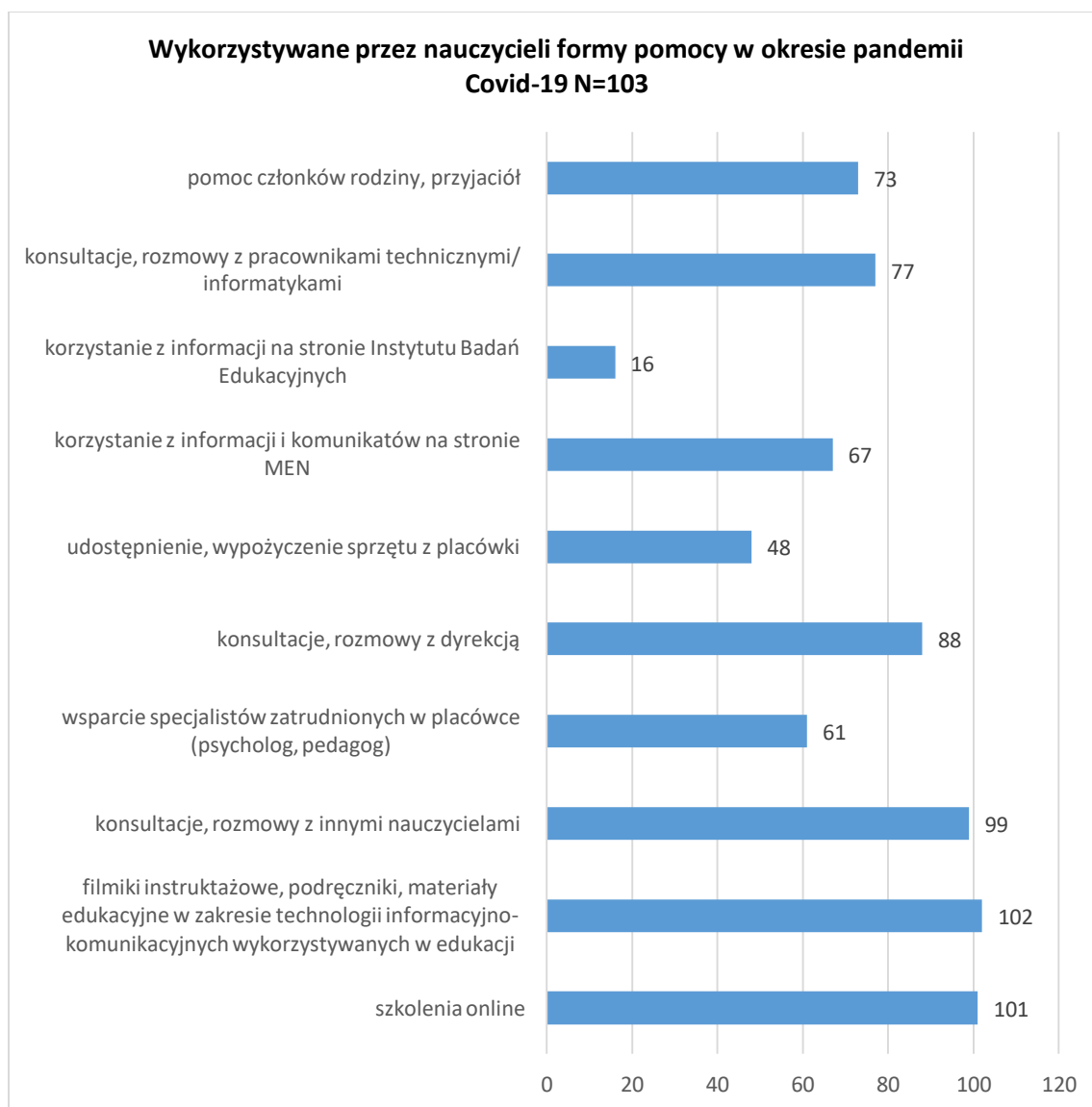
Źródło: opracowanie własne.

Odpowiadając na pytanie o częstotliwość podejmowanych wobec uczniów działań nauczyciele odnosili się do każdego zaproponowanego stwierdzenia.

Jak wynika z badań ankietowych nauczyciele podejmowali wszystkie wymienione działania, chociaż ze zmienną częstotliwością. Największa grupa badanych często i bardzo często podtrzymywała uczniów „na duchu”, rozmawiała na temat samopoczucia i problemów, jakie przyniosła pandemia. Blisko 60 % nauczycieli często i bardzo często pracowało z uczniem indywidualnie, przygotowywała ćwiczenia dla uczniów i zajęcia wychowawcze a także polecała książki, filmy, zabawy możliwe do zastosowania podczas pobytu w domu.

Celem kolejnego pytania było uzyskanie informacji na temat form pomocy, z jakiej korzystali nauczyciele realizując zajęcia zdalne.

Wykres 4.

Źródło: opracowanie własne.

Jak pokazały wyniki badań ankietowych nauczyciele korzystali z różnych form pomocy. Najczęściej wskazywane były szkolenia online (98, 1%), filmy instruktażowe i materiały edukacyjne (99%), konsultacje i rozmowy z nauczycielami (96,1%), konsultacje i rozmowy z dyrekcją (85,4%). Uwagę zwraca również pomoc doświadczana ze strony członków rodziny i przyjaciół (70,9%), co znajduje swoje uzasadnienie w bliskości i łatwym dostępie do wymienionych osób, zwłaszcza w sytuacji wymagającej szybkiego działania.

Otrzymane odpowiedzi ujawniły determinację nauczycieli do sprostania wyzwaniom, jakie postawiła przed nimi edukacja w nowej formule, wyrażającą się samodzielnym poszukiwaniem wiedzy i najlepszych rozwiązań technologicznych a także potencjał w zakresie dzielenia się swoją wiedzą innymi nauczycielami.

Edukacja zdalna wymagała dostosowania metod i form pracy oraz sposobów oceniania uczniów. Kolejne pytanie składało się z dwóch części, gdzie pierwsza część odnosiła się do metod i form pracy a także częstotliwości ich wykorzystywania.

Tabela 8. Częstotliwość wykorzystywanych metod, form pracy w okresie edukacji zdalnej

Metody i formy pracy	N/ %	1	2	3	4	5	Brak odpowie- dzi
Praca indywidualna z uczniem	N	7	11	21	36	26	2
	%	6,8	10,7	20,4	35,0	25,2	1,9
Praca w parach	N	35	27	27	10	1	3
	%	34,0	26,2	26,2	9,7	1,0	2,9
Praca grupowa uczniów	N	33	24	23	12	5	6
	%	32,0	23,3	22,3	11,7	4,9	5,8
Forma zbiorowa (praca z całą klasą)	N	4	0	4	21	72	2
	%	3,9	0,0	3,9	20,4	69,9	1,9
Metody oparte na słowie (wykład, opowiadanie, praca z książką, praca z tekstem)	N	3	7	11	41	40	1
	%	2,9	6,8	10,7	39,8	38,8	1,0
Metody oparte na obserwacji (pokaz, film, instruktaż)	N	2	2	12	38	49	0
	%	1,9	1,9	11,7	36,9	47,6	0,0
Metody oparte na praktycznej działalności uczniów (ćwiczenia, zadania wytwórcze)	N	1	2	16	45	38	1
	%	16,5	24,3	31,1	12,6	6,8	8,7
Metody aktywizujące (metody problemowe, gry dydaktyczne, odwrócona klasa, webquest)	N	40	30	18	1	2	12
	%	38,8	29,1	17,5	1,0	1,9	11,7
Metoda projektu	N	8	9	18	16	49	3
	%	7,8	8,7	17,5	15,5	47,6	2,9

gdzie 1 – bardzo rzadko, 2- rzadko, 3- ani często ani rzadko, 4- często, 5-bardzo często

Źródło: opracowanie własne.

Jak pokazały badania nauczyciele stosowali wszystkie wymienione w pytaniu ankietowym metody i formy pracy. W przypadku form pracy 60,2% badanych wskazało na częste i bardzo częste stosowanie pracy indywidualnej, a 90,3% formy zbiorowej. Dużą trudność sprawiało nauczycielom prowadzenie pracy w grupach i parach, stąd ta forma przez zdecydowaną większość wybierana była rzadko i bardzo rzadko – praca w parach 60,2% i praca grupowa 55,3%.

Wydaje się zatem, że w przyszłości należy położyć nacisk na kształcenie umiejętności organizacji pracy zdalnej w mniejszych grupach oraz uzupełnienie wiedzy i umiejętności w zakresie doboru i wykorzystania metod dostępnych w postaci cyfrowej.

Druga część pytania odnosiła się do częstotliwości wybieranych przez nauczycieli sposobów oceniania osiągnięć uczniów.

Tabela 9. Częstotliwość wykorzystywanych sposobów oceniania w okresie edukacji zdalnej

Sposoby oceniania	N/%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
Ocenianie plików z tekstami/ rozwiązanymi zadaniami uczniów	N	5	13	14	39	28	4
	%	4,9	12,6	13,6	37,9	27,2	3,9
Ocenianie wytworów uczniów (nagrań, filmów, prezentacji, grafiki)	N	14	15	17	37	17	3
	%	13,6	14,6	16,5	35,9	16,5	2,9
Ocenianie na podstawie dyskusji online	N	8	10	15	41	25	4
	%	7,8	9,7	14,6	39,8	24,3	3,9
Wypowiedź ucznia w czasie wideorozmowy	N	7	7	18	38	30	3
	%	6,8	6,8	17,5	36,9	29,1	2,9
Ocenianie na podstawie rozwiązanych testów/ quizów	N	6	11	15	44	23	4
	%	5,8	10,7	14,6	42,7	22,3	3,9

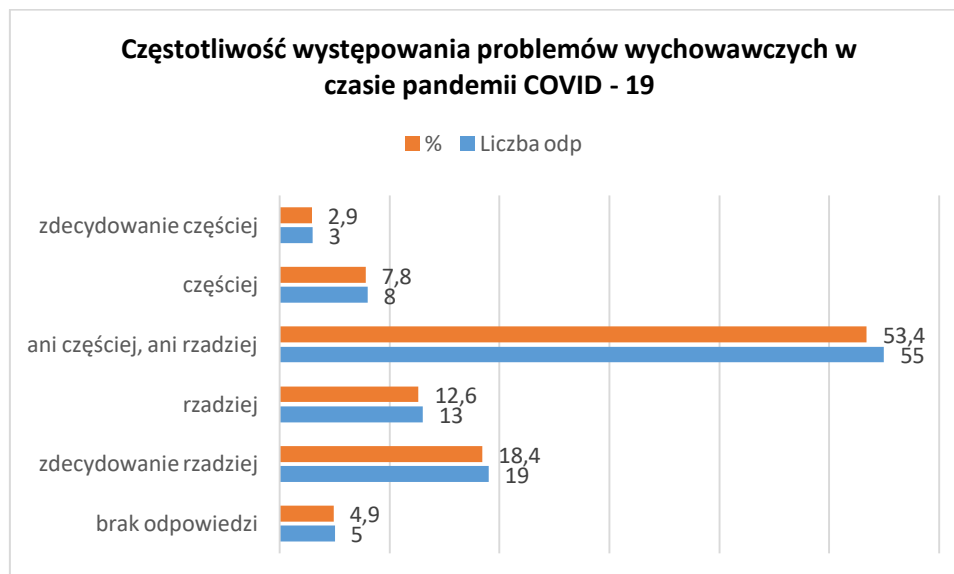
1 – bardzo rzadko, 2- rzadko, 3- ani często ani rzadko, 4- często, 5 – bardzo często

Źródło: opracowanie własne.

Jak przedstawiono w tabeli i na wykresie badani nauczyciele wykorzystywali wszystkie możliwe sposoby oceniania, a wskazane sposoby przez zdecydowaną większość nauczycieli są stosowane często i bardzo często i wydają się być metodami sprawdzonymi.

Istotą kolejnego pytania było uzyskanie opinii na temat częstości występowania trudności wychowawczych wśród uczniów w porównaniu do okresu sprzed pandemii.

Wykres 5.

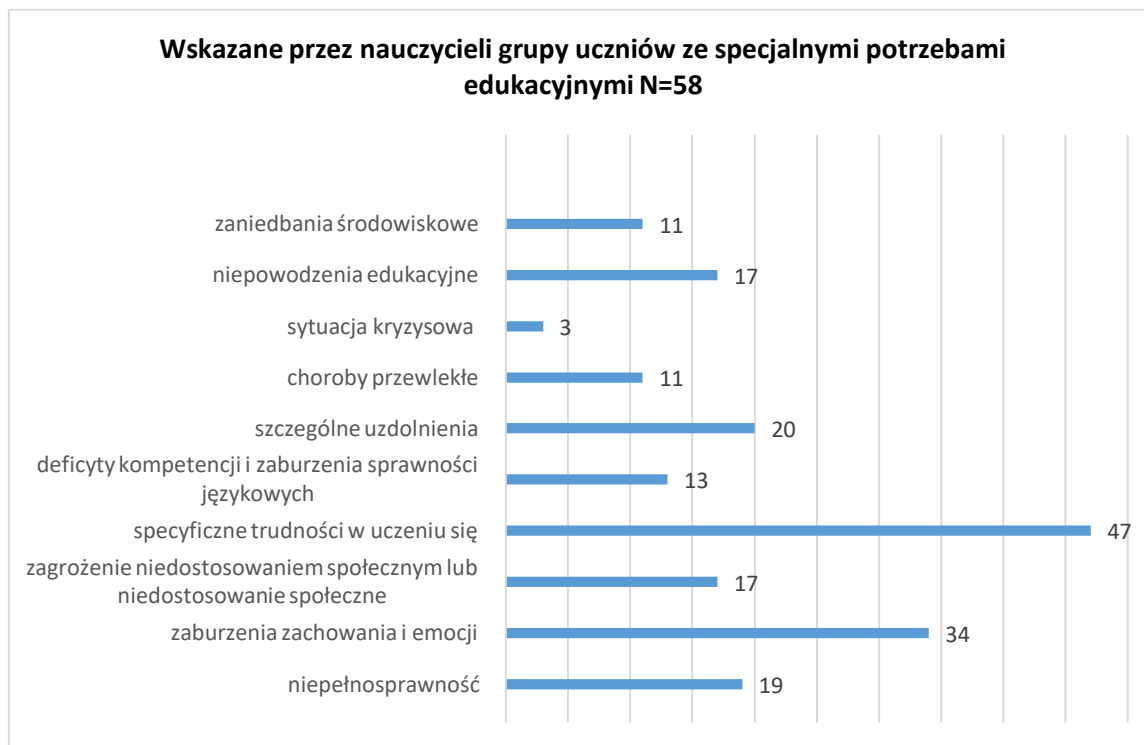
Źródło: opracowanie własne.

Jak pokazują wyniki badań ankietowych ponad połowa badanych osób (53,40%) nie zgłosiła zmian w częstotliwości występowania problemów wychowawczych w czasie pandemii Covid-19. Co interesujące, dość duża grupa nauczycieli – łącznie 31,0% uważa, że problemy wychowawcze pojawiają się rzadziej lub zdecydowanie rzadziej niż przed pandemią.

4. Organizacja edukacji zdalnej dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

W trakcie pandemii Covid-19 uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (dalej: spe), w tym uczniowie z niepełnosprawnością, znaleźli się w szczególnie trudnej sytuacji. Niepokój budziła organizacja zdalnej edukacji dla tej grupy uczniów, realizacja wobec nich zadań z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz efektywne wykorzystanie zaleceń zawartych w dokumentach (orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, IPET).

Wykres 6.

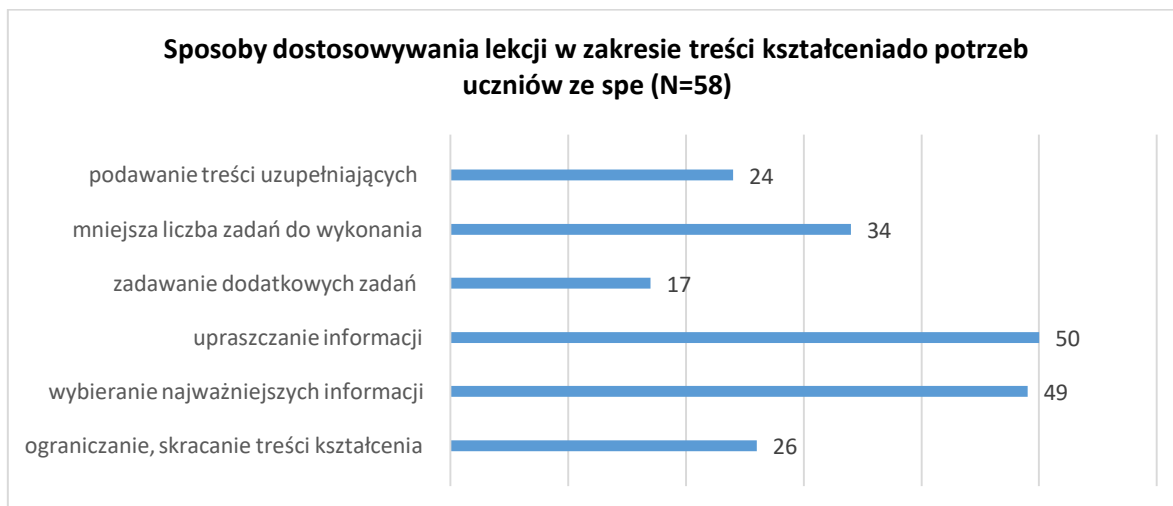
Źródło: opracowanie własne.

Powyższy wykres przedstawia wskazane przez nauczycieli grupy uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, wobec których badani nauczyciele w liczbie 58 osób realizowali edukację zdalną. Pytanie to było pytaniem wielokrotnego wyboru.

Największa liczba wskazań dotyczyła uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się – 47 osób, a w dalszej kolejności uczniów z zaburzeniami zachowania i emocji z niepełnosprawnością – 34 wskazania. 20 nauczycieli pracowało z uczniami, których specjalne potrzeby edukacyjne wynikają ze szczególnych uzdolnień, 19 z uczniami z różnymi rodzajami niepełnosprawności, po 17 nauczycieli wskazało na uczniów doświadczających niepowodzeń edukacyjnych oraz niedostosowanych społecznie lub zagrożonych tym problemem, a 13 na uczniów z deficytami kompetencji językowych. 11 prowadziło zajęcia z dziećmi przewlekle chorymi. Najczęściej respondenci wskazywali na uczniów, których specjalne potrzeby edukacyjne wynikały z sytuacji kryzysowych. Wydaje się jednak, że trudna, dynamiczna i złożona sytuacja epidemiczna kraju mogła spowodować wzrost liczby uczniów doświadczających tego rodzaju problemów.

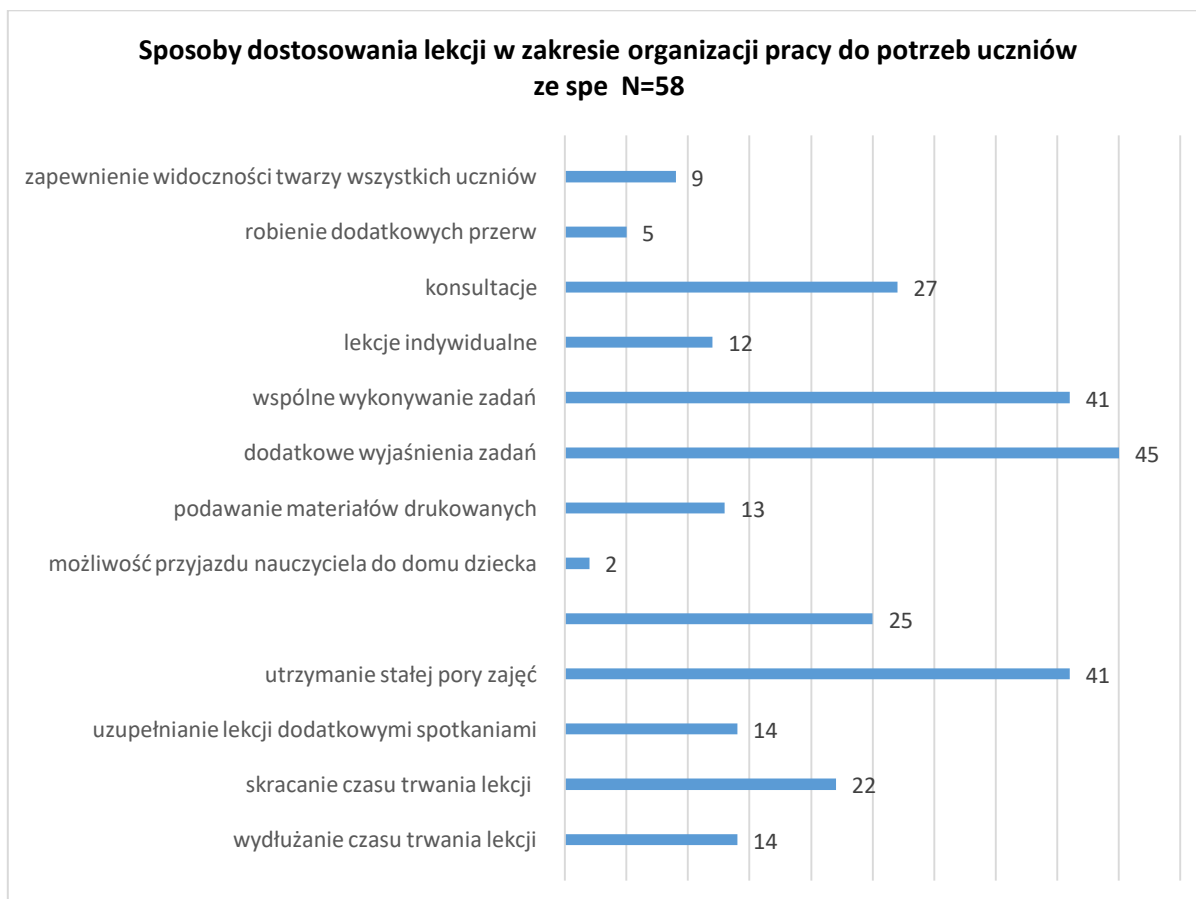
Prowadzenie zajęć w nowej formule wymagało dostosowania lekcji do potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w zakresie treści kształcenia oraz organizacji.

Wykres 7.

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 8.

Źródło: opracowanie własne.

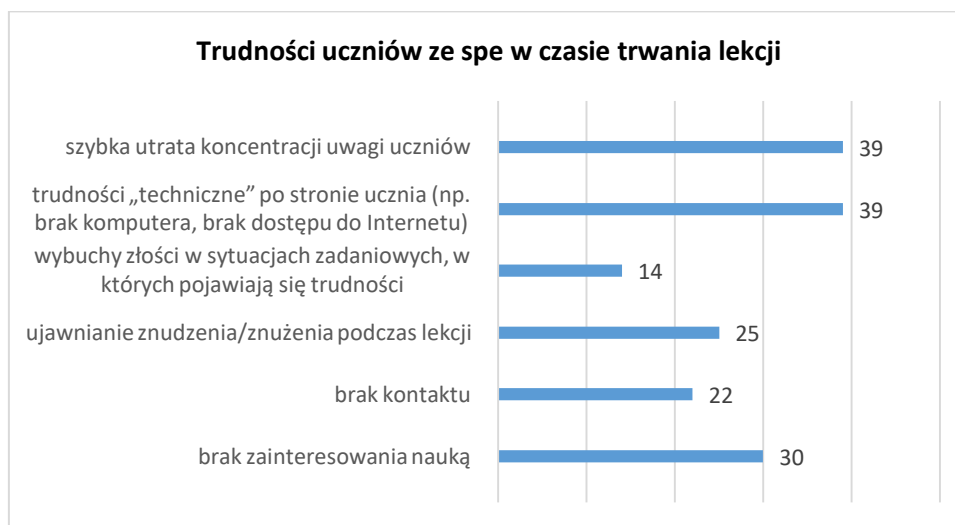
Na pytania o sposoby dostosowania lekcji do potrzeb uczniów ze spe w zakresie treści kształcenia i w zakresie organizacji odpowiedziało 58 respondentów. Jak pokazują wyniki ankiety nauczyciele stosowali wszystkie wymienione w pytaniach sposoby dostosowania lekcji do potrzeb dzieci i młodzieży.

W przypadku treści kształcenia (wykres 9) nauczyciele przede wszystkim upraszczali informacje, wybierali i przekazywali informacje najważniejsze - czyniła tak blisko połowa badanych osób, a co trzecia osoba, która udzieliła odpowiedzi zmniejszała liczbę zadań przeznaczonych do wykonania przez uczniów. Sposoby dostosowania organizacji (wykres 10) obejmowały przede wszystkim dodatkowo wyjaśnianie zadań, wspólne wykonywanie zadań. Istotne było również zachowanie rutyny poprzez utrzymywanie stałej pory prowadzenia lekcji. Połowa nauczycieli prowadziła konsultacje, a blisko połowa korzystała z wypracowanej przed okresem pandemii formuły współdziałania z nauczycielem wspomagającym. Duża grupa stosowała skrócenie czasu trwania lekcji.

Jak widać niewielu respondentów podejmowało starania o zapewnienie widoczności twarzy wszystkich uczniów. Być może zdecydowana większość nauczycieli nie spotkała się z taką sytuacją. Mimo wszystko należy podkreślić, że transmisja treści jedynie w formie dźwięku utrudnia interakcję z nauczycielem, rozumienie omawianych zagadnień, co może skutkować wystąpieniem różnych trudności podczas lekcji realizowanych zdalnie zwłaszcza w przypadku dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Istotą kolejnego pytania było uzyskanie informacji na temat trudności, z jakimi ze strony uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi spotkali się nauczyciele prowadząc lekcje w nowej formule.

Wykres 9.

Źródło: opracowanie własne.

Na to pytanie wielokrotnego wyboru odpowiedzi udzieliło 58 nauczycieli. Respondenci potwierdzili występowanie wszystkich wymienionych w pytaniu ankietowym trudności. Najwięcej wskazań dotyczyło trudności technicznych występujących po stronie uczniów, szybkiej utraty koncentracji uwagi oraz braku zainteresowania nauką. Często występowały znużenie podczas lekcji i co jest niepokojące brak kontaktu z uczniem.

W związku z tym zasadne wydaje się podjęcie działań dotyczących kształcenia umiejętności tworzenia kreatywnych i ciekawych zajęć angażujących i motywujących uczniów.

W kolejnym pytaniu poproszono nauczycieli o wskazanie modyfikacji w zakresie prowadzenia lekcji z uczniem o spe.

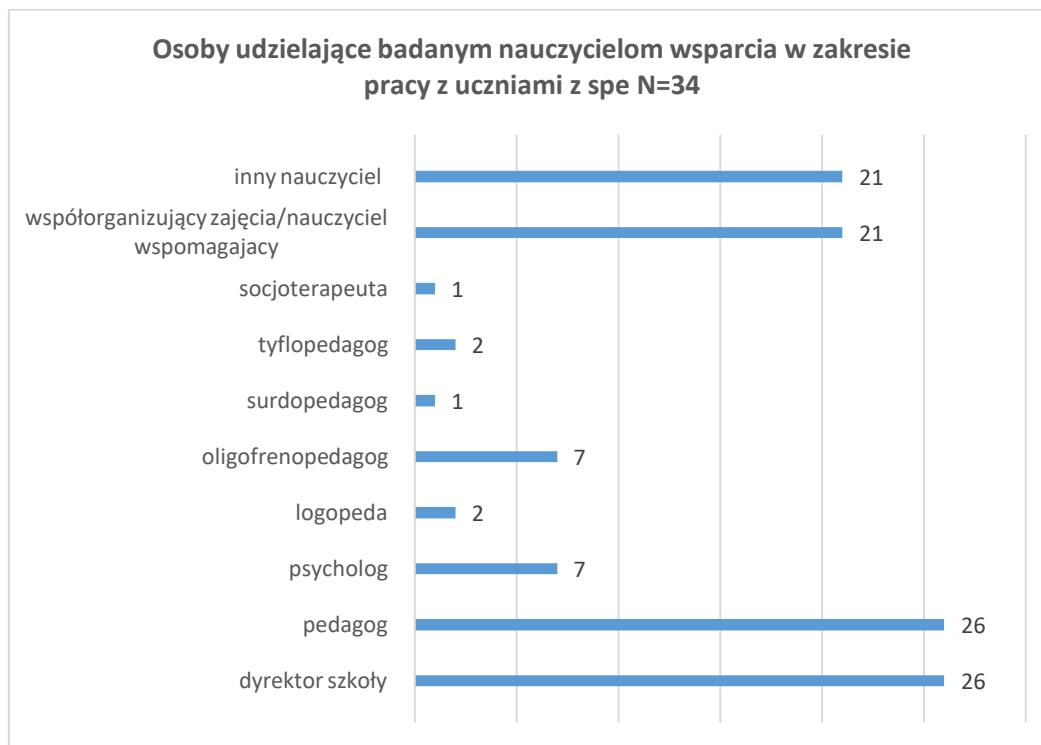
Na to pytanie odpowiedzi udzieliło 57 respondentów. Wyniki badań ankietowych wskazują, że zdecydowana większość nauczycieli dostosowała się do zaleceń MEiN i prowadziła zajęcia skrócone zgodnie z planem przyjętym na czas pandemii.

Nauczyciele pracujący z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych w okresie pandemii COVID19 mogli doświadczać wielu trudności związanych z realizacją edukacji zdalnej ale, co ważne, mogli liczyć na wsparcie. Wyniki ankiety ukazały, że ze wsparcia w zakresie pracy z uczniem ze spe skorzystało 34 nauczycieli. Jednocześnie respondenci wskazali następujące formy otrzymanego wsparcia (odpowiednio według liczby wskazań):

- porady i konsultacje – 30,
- doradztwo w zakresie rozwiązywaniu problemów wychowawczych z uczniami i współpracy z rodzicami - 23,
- pomoc w analizie i interpretacji dokumentacji uczniowskiej (opinii, orzeczeń i innych specjalistycznych) -22,
- działania interwencyjne w przypadku negatywnych zachowań uczniowskich jak: odmowy udziału w zdalnej edukacji czy negatywnych postaw rodziców wobec zdalnej edukacji - 20 nauczycieli – 20,
- zespoły zadaniowe – 18,
- pomoc w opracowaniu dokumentacji uczniowskiej i materiałów edukacyjnych – 17,
- warsztaty – 13.

Interesująco przedstawiają się odpowiedzi na pytanie o osoby, które badanym nauczycielom udzielały wsparcia w zakresie pracy z uczniami z spe.

Wykres 10.

Źródło: opracowanie własne.

Na to pytanie wielokrotnego wyboru odpowiedzi udzieliło 34 nauczycieli. Badani nauczyciele organizując edukację zdalną mogli liczyć na wsparcie innych osób w tym dyrektora i pedagoga szkolnego, innego nauczyciela a także nauczyciela współorganizującego kształcenie specjalne (nauczyciela wspomagającego). Pozostali specjaliści zostali wskazani przez znacznie mniejszą grupę osób co prawdopodobnie wynika z niewielkiego odsetka zatrudnienia wymienionych specjalistów w szkołach.

5. Wnioski z badań

- 1) Nauczyciele doświadczyli różnych trudności jednak najczęściej wskazań dotyczyło trudności w zakresie organizacji pracy grupowej oraz dydaktyki w tym zastosowania metod aktywizujących, monitorowania postępów uczniów oraz możliwości weryfikowania ich obecności na zajęciach online.
- 2) Wbrew powszechnym opiniom niewielu nauczycieli doświadczyło trudności związanych z brakiem dostępu do sprzętu (komputer, tablet) oraz internetu.
- 3) Co najmniej co piąty nauczyciel odczuwał przejściowo lub trwale trudności związanych z organizacją miejsca pracy zawodowej w warunkach domowych.

- 4) Zdecydowana większość nauczycieli nie zgłosiła problemów w zakresie obsługi technologii informacyjno-komunikacyjnych (platformy, aplikacje, programy), trudności z realizacją treści programowych, dostępem do materiałów dydaktycznych i ich przygotowaniem.
- 5) Za wystarczającą można uznać propozycję w zakresie możliwych do wykorzystania rozwiązań technologicznych. Z szerokiej oferty narzędzi komunikacji cyfrowej badani nauczyciele najczęściej wybierali dziennik elektroniczny platformy edukacyjne (MS Teams, Google Classroom) oraz pocztę elektroniczną.
- 6) Edukacja zdalna przyczyniła się do wzrostu kompetencji informatycznych badanych nauczycieli, a sami zainteresowani docenili atrakcyjność i możliwości jakie stwarza nowa forma edukacji co znalazło potwierdzenie w deklaracji wykorzystania nabytych umiejętności w przyszłości.
- 7) Badania ukazały determinację nauczycieli w zakresie sprostania wyzwaniom, jakie postawiła przed nimi edukacja w nowej formule, wyrażającą się samodzielnym poszukiwaniem wiedzy i najlepszych rozwiązań technologicznych.
- 8) Realizacja zajęć w nowej formule ukazała potencjał nauczycieli w zakresie współpracy i dzielenia się swoją wiedzą innymi nauczycielami.
- 9) Zdecydowana większość badanych nauczycieli uważa, że placówka, w której są zatrudnieni dobrze radzi sobie z realizacją edukacji zdalnej.
- 10) Kształcenie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi ukazało występowanie szeregu trudności po stronie uczniów co wymagało od nauczycieli dostosowania sposobów przekazywania treści.

**ANALIZA WYNIKÓW UZYSKANYCH W GRUPIE RODZICÓW UCZNIÓW SZKÓŁ
PODSTAWOWYCH I PONADPODSTAWOWYCH**

1. Opis próby badawczej

Tabela 10. Liczebność próby badawczej i jej zróżnicowanie ze względu na płeć

Miasto	Liczba badanych	Liczba kobiet	%	Liczba mężczyzn	%
Gliwice	229	200	87	29	13

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 11. Wykształcenie badanych rodziców

Miasto	Podstawowe	%	Zawodowe	%	Średnie	%	Wyższe	%	Brak odp.	%
Gliwice	3	1,3	20	8,7	79	34,5	126	55	1	0,4

Źródło: opracowanie własne.

W badaniu udział wzięło 229 rodziców (tabela). Zdecydowaną większość badanych stanowiły kobiety (87%), mężczyźni stanowili niewielki odsetek (13%). Wśród ankietowanych dominowały osoby z wyższym wykształceniem (55%). Kolejną grupę stanowili rodzice z wykształceniem średnim (34,5%). Nieliczni byli rodzice z wykształceniem zawodowym (8,7%) oraz podstawowym (1,3%).

2. Jakość edukacji w opinii rodziców przed pandemią i w czasie pandemii w formie zdalnej

Tabela 12. Ocena rodziców jakości i poziomu kształcenia dzieci gliwickich szkół przed pandemią i w czasie pandemii (forma zdalna)

Czas trwania	N/%	1	2	3	4	5
Przed pandemią	N	2	5	59	122	41
	%	0,9	2,2	25,8	53,3	19,9
W czasie pandemii	N/%	27	39	110	40	13
	%	11,8	17	48	17,5	5,7

Gdzie 1-bardzo nisko; 2-nisko; 3-przeciętnie; 4-wysoko; 5-bardzo wysoko

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 13. Ocena rodziców stopnia zaspokojenia potrzeb edukacyjnych uczniów gliwickich szkół

Miasto/poziom zaspokojenia potrzeb edukacyjnych	N/%	1	2	3	4	5
Gliwice	N	14	34	82	68	23
	%	6,3	15,4	37,1	30,8	10,4

Gdzie 1-bardzo nisko; 2-nisko; 3-przeciętnie; 4-wysoko; 5-bardzo wysoko

Źródło: opracowanie własne.

Jak pokazują tabele, rodzice ocenili, że poziom edukacji w szkołach, do których uczęszczają ich dzieci w okresie pandemii był niższy niż przed pandemią. Prawie połowa badanych (48%) uznała go jako przeciętny. Wysoką ocenę poziomowi kształcenia nadał prawie co szósty badany (17%). Ocenę bardzo wysoką wskazali nieliczni spośród badanych rodziców (5,7%). Podobnie było z oceną zaspokajania potrzeb edukacyjnych dzieci w sposób zdalny. Połowa rodziców uczniów z Gliwic uznała, że poziom ich zaspokojenia był niski lub przeciętny. Wysoką i bardzo wysoką ocenę ich zaspokojenia nadało 41,2% rodziców. Byli też rodzice (6,3%), którzy uznali, że zdalne kształcenia nie zaspokajają potrzeb edukacyjnych ich dzieci.

3. Formy zdalnej współpracy szkół z rodzicami

Szkoły starały się w okresie pandemii realizować różne formy współpracy z rodzicami. Do tego celu wykorzystywano rozmaite komunikatory. Do współpracy z rodzicami włączyli się specjaliści zatrudnieni w szkołach. W tabelach ujęto opinie rodziców na ten temat.

Tabela 14. Formy pomocy oferowane przez szkoły na terenie Gliwic

Forma zdalnej współpracy	N/%	Tak	Nie	Brak odpowiedzi
Porady i konsultacje dla rodziców prowadzone przez specjalistów zatrudnionych w szkole (jak: pedagog, psycholog, logopeda, nauczyciel WWR, nauczyciel rewalidacji, terapeuta)	N	156	69	4
	%	68,1	30,1	1,7
Instruktaż w zakresie pracy edukacyjnej z dzieckiem	N	79	144	6
	%	34,5	62,9	2,6
Pomoc w organizowaniu pracy edukacyjnej z dzieckiem i opieki specjalistycznej nad dzieckiem np. poprzez ustalanie konsultacji w poradni psychologiczno-pedagogicznej i innych poradniach specjalistycznych	N	66	150	13
	%	28,8	65,5	5,7
Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka	N	59	154	16
	%	25,8	67,2	7
Wczesna interwencja	N	56	156	17
	%	24,5	68,1	7,4
Zajęcia edukacyjne dla rodziców	N	55	171	3
	%	24	74,7	1,3
Doradztwo życiowe (np. pomoc przy wypełnianiu dokumentów, pomoc w wyszukiwaniu informacji, pomoc w rozwiązywaniu codziennych problemów wynikających z sytuacji pandemii)	N	55	165	9
	%	24	72,1	3,9
Działania w ramach zespołu interdyscyplinarnego	N	47	164	18
	%	20,5	71,6	7,9
Warsztaty dla rodziców (np. umiejętności wychowawczych, form pracy z dzieckiem, organizowania czasu wolnego dziecka w okresie pandemii)	N	34	190	5
	%	14,8	83	2,2

Źródło: opracowanie własne.

Wszystkie formy pomocy dla rodziców zapisane w rozporządzeniu w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach⁴ zostały wskazane przez badanych (tabele). Jednak nie wszyscy rodzice z nich korzystali. Najczęściej wskazane to:

- porady i konsultacje dla rodziców prowadzone przez specjalistów zatrudnionych w szkole (jak: pedagog, psycholog, logopeda, nauczyciel WWR, nauczyciel rewalidacji, terapeuta),

⁴ Rozporządzenie MEN z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz.U. z 2020, poz. 1280.

- pomoc w organizowaniu pracy edukacyjnej z dzieckiem i opieki specjalistycznej nad dzieckiem np. poprzez ustalanie konsultacji w poradni psychologiczno-pedagogicznej i innych poradniach specjalistycznych,
- instruktaż w zakresie pracy edukacyjnej z dzieckiem,
- wczesne wspomaganie rozwoju i wczesna interwencja.

Pozostałe formy pomocy, czyli doradztwo życiowe, działania w ramach zespołu interdyscyplinarnego i warsztaty były rzadziej dostępne dla rodziców lub też rzadziej przez nich wykorzystywane (na przykład z powodu braku problemów wymagających takiego wsparcia).

Tabela 15. Specjaliści udzielający wsparcia rodzicom uczniów z terenu Gliwic

Specjalista	Tak	%	Nie	%
Nie korzystam	162	70,7	67	29,3
Pedagog	29	12,7	200	87,3
Logopeda	25	10,9	204	89,1
Specjalista w zakresie rewalidacji	13	5,7	216	94,3
Nauczyciel wspomagający	13	5,7	216	94,3
Psycholog	12	5,2	217	94,8
Doradca zawodowy	10	4,4	219	95,6
Pedagog specjalnego	3	1,3	226	98,7
Specjalista w zakresie terapii pedagogicznej	0	0	229	100
Specjalista w zakresie socjoterapii	0	0	229	100
Specjalista w zakresie resocjalizacji	0	0	229	100

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 23 pokazuje, że większość rodziców uczniów (70,7%) nie korzystała z pomocy specjalistów zatrudnionych w szkołach. Rodzice potrzebujący specjalistycznego wsparcia wymienili głównie: pedagoga, logopedę, psychologa, nauczyciela wspomagającego, specjalistę w zakresie rewalidacji. Sporadycznie doradcę zawodowego, specjalistów w zakresie terapii pedagogicznej, socjoterapii i resocjalizacji.

4. Wsparcie rodziców przez szkołę w procesie kształcenia dzieci

Pandemia spowodowała, że rodzice musieli włączyć się w proces kształcenia. Bez ich pomocy, kiedy wprowadzono obowiązek zdalnej edukacji, niemożliwa byłaby jej sprawna organizacja. Współpraca rodziców i szkoły w zakresie nauczania przyjmowała różne formy, miała też różną częstotliwość. Odbywała się za pomocą wielu pośrednich komunikatorów.

Tabela 16. Formy pomocy rodzicom w nauczaniu dzieci ze gliwickich szkół i ocena ich częstotliwości

Forma pomocy w nauczaniu/ częstotliwość	N/%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
Udzielanie dodatkowych objaśnień dotyczących sposobów odsyłania zadań wykonanych przez dziecko	N	46	50	60	50	22	1
	%	20,1	21,8	26,2	21,8	9,6	0,4
Pomoc w opanowaniu obsługi stosowanych przez placówkę narzędzi (np. platform e-learningowych)	N	65	51	53	45	12	3
	%	28,4	22,3	23,1	19,7	5,2	1,3
Udzielanie wsparcia dotyczącego obsługi sprzętu komputerowego	N	88	46	43	33	15	4
	%	38,4	20,1	18,8	14,4	6,6	1,7
Udzielanie wskazówek dotyczących sposobu pracy z dzieckiem w warunkach domowych	N	94	47	41	30	14	3
	%	41	20,5	17,9	13,1	6,1	1,3

Gdzie: 1-wcale, 2-rzadko, 3-czasami, 4-często, 5-bardzo często

Źródło: opracowanie własne.

Szkoły z terenu Gliwic oferowały rodzicom cztery formy pomocy w nauczaniu, wśród nich:

- udzielanie dodatkowych objaśnień dotyczących sposobów odsyłania zadań wykonanych przez dziecko,
- pomoc w opanowaniu obsługi stosowanych przez placówkę narzędzi zdalnej pracy,
- udzielanie wsparcia dotyczącego obsługi sprzętu komputerowego,
- udzielanie wskazówek dotyczących sposobu pracy z dzieckiem w warunkach domowych.

Większość rodziców korzystała z nich, ale z różną częstotliwością. Szczegółowy rozkład częstotliwości wykorzystanych form pomocy ujęto w tabeli. Wskazuje on, że na terenie Gliwic mniej więcej co trzeci badany rodzic często i bardzo często wybierał udzielanie

dodatkowych objaśnień dotyczących sposobów odsyłania zadań wykonanych przez dziecko, a co czwarty pomoc w opanowaniu obsługi stosowanych przez placówkę narzędzi zdalnej pracy. Co piąty rodzic korzystał ze wsparcia dotyczącego obsługi sprzętu komputerowego. Niektórzy z badanych rodziców udzieli dodatkowych informacji, podkreślając, że szkoły „we wrześniu i październiku bardzo intensywnie przygotowały uczniów, siebie i nas rodziców do nauczania zdalnego”. Zwrócili także uwagę, że zróżnicowane było przygotowanie nauczycieli do prowadzenia lekcji w sposób zdalny, co przekładało się na jakość ich przebiegu (od wysokiej po niską).

Komunikacja nauczycieli i rodziców odbywała się za pomocą różnych form zdalnego kontaktu. Ich wykaz i częstotliwość ujęto w tabeli.

Tabela 17. Formy kontaktu nauczycieli i rodziców uczniów gliwickich szkół oraz ich częstotliwość

Forma kontaktu/częstotliwość	N/%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
Rozmowy telefoniczne	N	99	56	42	18	7	7
	%	43,2	24,5	18,3	7,9	3,1	3,1
Informacje w e-dzienniku	N	3	33	43	98	51	1
	%	1,3	14,4	18,8	42,8	22,3	0,4
Konsultacje wideo np. Teams	N	80	69	50	21	6	3
	%	34,9	30,1	21,8	9,2	2,6	1,3
e-mail	N	50	47	47	54	28	3
	%	21,8	20,5	20,5	23,6	12,2	1,3
Wpisy na platformie elektronicznego wspomaganie zajęć	N	79	48	30	46	17	9
	%	34,5	21	13,1	20,1	7,4	3,9
Wpisy na portalach społecznościowych (np. Facebook, Discord)	N	157	29	18	9	5	11
	%	68,6	12,7	7,9	3,9	2,2	4,8
Kontakt poprzez komunikatory (Messenger, WhatsApp)	N	125	17	31	28	20	8
	%	54,6	7,4	13,5	12,2	8,7	3,5
pisemna korespondencja tradycyjna - pocztą	N	194	13	8	3	3	8
		84,7	5,7	3,5	1,3	1,3	3,5

Gdzie: 1-wcale, 2-rzadko, 3-czasami, 4-często, 5-bardzo często

Źródło: opracowanie własne.

Rodzice uczniów z Gliwic wskazali komunikatory, za pomocą których kontaktowali się z nauczycielami. Zebrane dane pozwalają stwierdzić, że:

- często i bardzo często wybieranymi sposobami kontaktu były: e-dziennik (65,1%), e-mail przez rodziców (35,8%), wpisy na platformie elektronicznego wspomaganie zajęć (27,5%);
- czasami wykorzystywano także kontakty przez komunikatory typu Messenger, WhatsApp oraz zdalne konsultacje np. za pośrednictwem platformy Teams;
- najrzadziej wykorzystywaną formą kontaktu była pisemna korespondencja w wykorzystaniem poczty.

Rodzice zwrócili także uwagę, że częstotliwość kontaktu z nauczycielami była zróżnicowana. Stały, częsty kontakt rodzice mieli z wychowawcami klasy. W przypadku nauczycieli przedmiotów bywało różnie, co wyraża opinia jednego z rodziców „z wychowawcą mam kontakt możliwy w każdej chwili, część nauczycieli odpisuje i jest zainteresowana, ale z większością nie mam kontaktu”.

5. Trudności, jakich doświadczali rodzice w organizacji nauki zdalnej

W czasie edukacji zdalnej rodzice natrafili na różne problemy wynikające z braku sprzętu czy dostępu do internetu oraz konieczności wspierania dzieci w procesie kształcenia, co ujęto w tabeli.

Tabela 18. Trudności związane ze zdalną edukacją dzieci wskazane przez rodziców uczniów szkół z Gliwic

Rodzaj trudności	Liczba wskazań	%
Brak kontaktów mojego dziecka z rówieśnikami	193	84,3
Brak bezpośredniego kontaktu z nauczycielem	164	71,6
Dezorganizacja pracy własnej	140	61,1
Konieczność udzielania większej pomocy w nauce niż przed pandemią	130	56,7
Konieczność zapewnienia dziecku opieki w ciągu dnia	126	55
Konieczność dzielenia przestrzeni (np. miejsca przy biurku, pomieszczenia)	57	24,4
Brak wystarczających informacji o organizacji zdalnego nauczania	53	23,2
Zbyt duża ilość przesyłanych zadań	48	20,9
Utrudnienia z odsyłaniem prac wykonanych przez dziecko	42	18,4
Konieczność dzielenia sprzętu komputerowego z resztą domowników w tym z rodzeństwem	39	17,0
Brak odpowiedniego łącza internetowego	36	15,7
Brak odpowiedniego sprzętu komputerowego	27	11,8

Źródło: opracowanie własne.

Pytanie dotyczące trudności, jakich doświadczali rodzice w związku z organizacją zdalnego nauczania było pytaniem wielokrotnego wyboru, istniała możliwość zaznaczenia dowolnej liczby spośród proponowanych rodzajów. Dodatkowo rodzice mogli wymienić inne, doświadczane problemy. Większość badanych rodziców wymieniła: brak kontaktów dziecka z rówieśnikami (84,3%) i brak bezpośredniego kontaktu z nauczycielami (71,6). Mniej więcej co drugi badany rodzic wymienił dezorganizację pracy własnej, konieczność udzielania dziecku większej pomocy niż przed pandemią, konieczność zapewnienia dziecku opieki w ciągu dnia. Prawie co czwarty rodzic wskazał na konieczność dzielenia przestrzeni i sprzętu do pracy, zbyt dużą ilość przesyłanych zadań oraz brak wystarczającej informacji o organizacji zdalnego nauczania. Mniej liczna grupa rodziców wymieniła brak odpowiedniego łącza internetowego i sprzętu komputerowego oraz utrudnienia z odsyłaniem prac wykonanych przez dzieci.

Część rodziców rozszerzyła listę trudności o dodatkowe, wśród nich wymieniono:

- brak oddziaływań podtrzymujących poczucie „bycia uczniem szkoły”, aby dzieci potrafiły ponownie dostosować się wymagań po powrocie do szkoły,
- brak dostosowania podstawy programowej i programu nauczania do wymagań zdalnego kształcenia,
- trudność z koncentracją na pracy dydaktycznej z powodu konieczności monitorowania sprawnego działania sprzętu,
- brak odpowiedniej motywacji do pracy ze strony nauczycieli,
- dodatkowe zadania dla dzieci jak przepisywanie przesłanych notatek do zeszytu,
- trudności z mobilizowaniem dzieci do nauki i koncentracją uwagi na zdalnie przekazywanych treściach,
- brak dostosowania tempa lekcji do potrzeb wszystkich dzieci,
- brak u niektórych nauczycieli umiejętności do zdalnego nauczania,
- zbyt duża ilość czasu spędzanego przy komputerze.

Rodzice szukali różnych form wsparcia, aby pomóc dziecku w zdalnej edukacji. Wśród nich najczęściej wybierali (tabela poniżej):

- korzystanie z portali edukacyjnych (44,5%),
- wymianę doświadczeń z innymi rodzicami (38%),
- kontakt i współpracę z nauczycielami (34,5%).

Część rodziców (9,6%) nie pomagała swoim dzieciom i w związku z tym nie potrzebowała wsparcia w tym zakresie.

Tabela 19. Formy pomocy, z jakich korzystali rodzice z Gliwic w zdalnej organizacji zajęć dla swoich dzieci

Forma pomocy	Liczba wyborów	%
korzystanie z portali edukacyjnych	102	44,5
wymiana doświadczeń z innymi rodzicami	87	38,0
kontakt i współpraca z nauczycielami	79	34,5
nie pomagałam dziecku, nie korzystałam/korzystałem z pomocy	22	9,6

Źródło: opracowanie własne.

6. Trudności w funkcjonowaniu dzieci spowodowane zdalną nauką wskazane przez rodziców

W czasie badania rodzice otrzymali stwierdzenia dotyczące samopoczucia i zachowania dziecka w czasie trwania zdalnej edukacji spowodowanej pandemią Covid-19. W tabeli 28 uporządkowano odpowiedzi wybrane przez rodziców uczniów badanych szkół.

Tabela 20. Ocena rodziców z Gliwic samopoczucia i zachowania dzieci w czasie zdalnej nauki spowodowanej pandemią Covid-19

Stwierdzenia dotyczące samopoczucia i zachowania dzieci	Liczba wyborów	%
Mojemu dziecku bardzo brakuje kontaktów z kolegami	213	93
Moje dziecko martwi się, że nie może chodzić do szkoły	158	69
Moje dziecko martwi się, że przyjaciele i/lub rodzina zachorują na COVID-19	77	33,6
Moje dziecko boi się, że zachoruje na COVID-19	53	23,2
Moje dziecko zachowuje się w sposób uciążliwy dla mnie	37	16,2
Moje dziecko sprawia, że tracę panowanie nad sobą	37	16,2
Moje dziecko narzeka na różne dolegliwości	31	13,6
Moje dziecko boi się wyjść z domu	16	6,9
Moje dziecko martwi się, że w czasie epidemii nie wystarczy nam jedzenia i innych niezbędnych rzeczy	14	6,1

Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowana większość rodziców uczniów z Gliwic wskazała na dwa główne problemy funkcjonowania swoich dzieci: brak kontaktów z kolegami oraz niemożność chodzenia do szkoły. Istotnym problemem dostrzeganym u dzieci był lęk przed zachorowaniem na Covid-19 przez osoby bliskie (opinia 33,6% rodziców) oraz same dzieci (wybór przez 23,2% rodziców). Rodzice zwrócili także uwagę na trudne uciążliwe zachowania swoich dzieci (16,2%), które doprowadzały ich do utraty panowania nad sobą (16,2%). Rzadziej wymienianymi przez rodziców trudnościami obserwowanymi u dzieci były:

- narzekanie przez dzieci na różne dolegliwości,
- strach dziecka przed wyjściem z domu,
- martwienie się o to, czy rodzinie w czasie pandemii wystarczy jedzenia.

7. Wnioski z badań

- 1) Badania pokazały, że pandemia zmieniła charakter współpracy środowiska szkolnego i środowiska rodzinnego.
- 2) Współpraca z rodzicami była prowadzona za pomocą różnych pośrednich komunikatorów i obejmowała obszar kształcenia i wychowania.
- 3) Rodzice stali się istotnym ogniwem procesu kształcenia, bez ich pomocy trudno byłoby sprawnie realizować program nauczania (szczególnie na początku pandemii).
- 4) Rodzice korzystali z różnych form pomocy oferowanych przez szkoły: porad, konsultacji, instruktaży dotyczących pracy z dzieckiem, obsługi sprzętu i korzystania z programów do zdalnej pracy. Poszukiwali także pomocy na portalach edukacyjnych, wymieniali się doświadczeniami z innymi rodzicami.
- 5) Rodzice mogli też skorzystać z pomocy specjalistów, jednak tylko nieliczni rodzice decydowali się na takie konsultacje, wybierając głównie pedagoga, logopedę czy nauczyciela rewalidacji. Przypuszcza się, że byli to rodzice dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych.
- 6) Rodzice ocenili okres zdalnej edukacji jako okres niższej jakości procesu kształcenia i zaspokajania potrzeb edukacyjnych swoich dzieci.
- 7) Rodzice dostrzegli wiele problemów wynikających z takiej formy edukacji, jak: brak kontaktów dziecka z rówieśnikami i nauczycielami, konieczność udzielania dziecku większej pomocy niż przed pandemią, dezorganizację pracy własnej konieczność zapewnienia dziecku opieki w ciągu dnia, brak wystarczającej informacji o organizacji zdalnego nauczania, konieczność dzielenia przestrzeni i sprzętu do pracy, zbyt dużą ilość przesyłanych zadań, trudności techniczne (sprzęt, łącze internetowe).
- 8) Zdecydowana większość rodziców uczniów wskazała na dwa główne problemy funkcjonowania swoich dzieci: brak kontaktów z kolegami oraz niemożność chodzenia do szkoły.

ANALIZA WYNIKÓW W GRUPIE UCZNIÓW STARSZYCH

1. Opis próby badawczej

W badaniu wzięło udział 534 uczniów klas starszych szkół podstawowych oraz ponadpodstawowych z terenu Gliwic, co ujęto w tabelach i na wykresie.

Tabela 21. Podział badanych ze względu na płeć

Płeć	Liczba	%
Chłopiec	245	45,9
Dziewczyna	285	53,4
Brak odpowiedzi	4	0,7
Razem	534	100

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 22. Podział badanych ze względu na typ szkoły, do której uczęszczają

Typ szkoły	Liczba	%
Szkoła podstawowa	506	94,8
Liceum	5	0,9%
Technikum	4	0,7
Szkoła branżowa I stopnia	2	0,4
Brak odpowiedzi	17	3,2
Razem	534	100

Źródło: opracowanie własne.

Jak pokazują tabele ponad połowę badanych uczniów stanowiły dziewczęta (53,4%), pozostałą część tworzyli chłopcy (45,9%), cztery osoby (0,5%) nie wskazały płci. Większość wśród badanych stanowili uczniowie szkół podstawowych (94,8%), nieliczną grupę tworzyli licealiści (0,9%), uczniowie technikum (0,7%). Najmniejszą grupą byli uczniowie szkół branżowych I stopnia (0,4%). Siedemnastu uczniów (3,2%) nie podało typu szkoły, do której uczęszczają.

2. Organizacja zdanej nauki (posiadane warunki do nauki, formy kontaktu i komunikacji z nauczycielami, trudności) i ocena jej jakości przez uczniów

Podstawowym warunkiem organizacji zdalnej nauki był dostęp do internetu oraz różnych komunikatorów z nim związanych. Uczniowie korzystali z nich z różną częstotliwością. Większość uczniów (73,8%) bardzo często korzystała z platformy e-learningowej, dzięki której lekcje odbywały się online. Często i bardzo prawie połowa uczniów (45,9%) wykorzystywała także e-mail. Czasami stosowany w procesie edukacji był e-dziennik (25,8% wskazań). Wcale lub rzadko wykorzystywanymi formami były: nagrania filmowe lekcji (78,7% wskazań), odsyłanie do gotowych materiałów w internecie (44% wskazań) oraz komunikatory internetowe jak czat (39,3% wskazań).

Tabela 23. Formy i częstotliwość realizacji nauki w sposób zdalny

Forma kontaktu nauczycieli z uczniami/częstotliwość	N/%	1	1	3	4	5	Brak odpowiedzi
Za pomocą e-maili	N	82	71	86	109	136	50
	%	15,4	13,3	16,1	20,4	25,5	9,4
Za pomocą e-dziennika	N	71	125	138	81	64	55
	%	13,3	23,4	25,8	15,2	12,0	10,3
Za pomocą platformy e-learningowej – lekcje online „na żywo”	N	40	20	36	70	324	44
	%	7,5	3,7	6,7	13,1	60,7	8,2
Za pomocą komunikatorów internetowych (czatowanie)	N	123	87	119	92	63	50
	%	23,0	16,3	22,3	17,2	11,8	9,4
Za pomocą nagrań filmowych lekcji	N	346	74	28	15	15	56
	%	64,8	13,9	5,2	2,8	2,8	10,5
Odsyłanie do gotowych materiałów w internecie	N	131	104	139	66	39	55
	%	24,5	19,5	26,0	12,4	7,3	10,3

Gdzie: 1 – wcale, 2- rzadko, 3 – czasami, 4 – często, 5 – bardzo często

Źródło: opracowanie własne.

Osiągnięcia szkolne uczniów podlegały weryfikacji przez nauczycieli (tabela poniżej). Do tego celu często i bardzo często wykorzystywano następujące formy: prace do wykonania (68,4% wyborów), testy online (57,4% wyborów) oraz pytania ustne podczas

wideokonferencji (36,6% wyborów). Prawie co trzeci uczeń odpowiedział, że czasami wybieranym sposobem sprawdzania osiągnięć było zlecenie projektów do wykonania. Około 12% badanych uczniów nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie, co może sugerować, że nie uczestniczyli w zdalnym nauczaniu.

Tabela 24. Sposoby i częstotliwość weryfikacji osiągnięć szkolnych uczniów online

Forma weryfikacji	N/%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
Prace do wykonania	N	3	20	83	220	145	63
	%	0,6	3,7	15,5	41,2	27,2	11,8
Testy online	N	13	26	122	177	130	66
	%	2,4	4,9	22,8	33,1	24,3	12,4
Pytania ustne podczas wideokonferencji	N	22	92	161	113	82	64
	%	4,1%	17,2	30,1	21,2	15,4	12,0
Projekty do wykonania	N	41	127	170	86	45	65
	%	7,7	23,8	31,8	16,1	8,4	12,2

Gdzie: 1 – wcale, 2- rzadko, 3 – czasami, 4 – często, 5 – bardzo często

Źródło: opracowanie własne.

Nauczyciele przekazywali uczniom informację zwrotną dotyczącą efektów kształcenia wykorzystując pośrednie komunikatory (tabela). Do tego celu często i bardzo często w opinii uczniów używano platformy edukacyjnej (46,0% wyborów) oraz e-maili (42,8% wyborów). Czasami lub rzadko stosowanymi formami były: komunikatory internetowe, platformy edukacyjne i telefon. W przypadku odpowiedzi na to pytanie, ponownie niepokój może budzić fakt, że od 14% do 16% badanych nie udzieliła odpowiedzi. Może to być grupa uczniów, którzy nie włączyli się do zdalnych lekcji ze względu na trudności techniczne, brak odpowiedniej motywacji do pracy, bądź kontroli w środowisku rodzinnym.

Tabela 25. Formy i częstotliwość przekazywania uczniom informacji zwrotnych dotyczącej efektów kształcenia przez nauczycieli

Forma informacji zwrotnej	N/%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
E-mail	N	105	61	63	99	130	79
	%	19,7	11,4	11,8	18,5	24,3	14,2
E-dziennik	N	116	96	82	91	78	71
	%	18,0	8,3	15,4	17,0	14,6	13,3
Platform edukacyjna - kontakt „na żywo”	N	58	67	88	131	115	75
	%	10,9	12,5	16,5	24,5	21,5	14,0
Telefonicznie	N	354	57	28	11	5	79
	%	70,4	6,6	4,1	1,9	0,7	16,2
Za pomocą komunikatorów internetowych	N	187	74	97	59	38	79
	%	35,0	13,9	18,2	11,0	7,1	14,8
Za pomocą platform edukacyjnych - wpisując informację w odpowiedni dokument	N	111	69	103	90	87	74
	%	20,8	12,9	19,3	16,9	16,3	13,9

Gdzie: 1 – wcale, 2- rzadko, 3 – czasami, 4 – często, 5 – bardzo często

Źródło: opracowanie własne.

Uczniowie ocenili swoje zaangażowanie w naukę przed pandemią i czasie jej trwania. Wyniki wskazują na niższą ocenę jego poziomu w czasie pandemii w porównaniu z okresem poprzedzającym. Raczej dobrze i bardzo dobrze swoje zaangażowanie w naukę przed pandemią oceniło 73,8%, zaś w czasie pandemii 49,8% uczniów. Dwukrotnie wzrosła także liczba uczniów niezdecydowanych w ocenie swojego zaangażowania w naukę. Przed pandemią było to 14,4%, zaś w czasie pandemii 28,8% badanych (odpowiedzieć *ani tak, ani nie*).

Tabela 26. Ocena przez uczniów poziomu swojego zaangażowania w naukę

Poziom oceny	Liczba (N)//%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
Przed nastaniem pandemii, czyli przed marcem 2020	N	6	22	77	235	159	35
	%	1,1	4,1	14,4	44,0	29,8	6,6
W czasie edukacji zdalnej, kiedy szkoły są zamknięte	N	22	56	154	172	94	36
	%	4,1	10,5	28,8	32,2	17,6	6,7

Gdzie: 1 – bardzo źle; 2 – raczej źle; 3 – ani dobrze, ani źle; 4 – raczej dobrze; 5 – bardzo dobrze

Źródło: opracowanie własne.

W czasie trwania zdalnej nauki tylko część uczniów doświadczała problemów. Na ogół nie były to problemy techniczne, czyli wynikające z braku dostępu do łącza

internetowego, czy braku umiejętności obsługi platform lub narzędzi cyfrowych. Wiązały się one głównie z motywacją do nauki. Były to:

- trudności w skupieniu się na nauce (30,3% badanych),
- niechęć do nauki w domu i wykonywania zadań, które zadaje nauczyciel (27,8% badanych),
- przeznaczanie większej ilości czasu na naukę w porównaniu z okresem przed pandemią (24,5% badanych),
- problemy z zaplanowaniem codziennej nauki (22,1% badanych),
- zdenerwowanie lub stres wynikające z uczestnictwa w zdalnych lekcjach (20,4%),
- nieradzenie sobie z nadmiarem zadań (18,9% badanych).

Tabela 27. Trudności występujące wśród uczniów w zdalnym kształceniu.

Rodzaj trudności	N/%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
Nie mam dostępu do sprzętu komputerowego	N	338	58	32	26	13	67
	%	63,3	10,9	6,0	4,9	2,4	12,5
Muszę dzielić komputer z rodzicami/rodzeństwem	N	348	43	22	24	30	67
	%	65,2	8,1	4,1	4,5	5,6	12,5
Łącze internetowe, z którego korzystam jest „słabe”	N	153	127	102	59	24	69
	%	28,7	23,8	19,1	11,0	4,5	12,9
Nie potrafię obsługiwać platform edukacyjnych/innych narzędzi cyfrowych do zdalnej edukacji (online)	N	324	86	30	19	7	68
	%	60,7	16,1	5,6	3,6	1,3	12,7
Nie rozumiem zadań i innych materiałów przesyłanych przez nauczyciela	N	157	147	106	40	16	68
	%	29,4	27,5	19,9	7,5	3,0	12,7%
Nie radzę sobie z dużą ilością zadań	N	128	136	102	64	37	67
	%	24,0	25,5	19,1	12,0	6,9	12,5
Nie potrafię zaplanować codziennej nauki	N	146	106	88	65	54	75
	%	27,3	19,9	16,5	12,2	10,1	14,0
Na uczenie się zdalne muszę przeznaczać więcej czasu niż normalnie (przed pandemią)	N	139	106	89	72	59	69
	%	26,0	19,9	16,7	13,5	11,0	12,9
Nie potrafię skupić się na nauce	N	113	72	117	76	86	70
	%	21,2	13,5	21,9	14,2	16,1	12,7
Nie chce mi się uczyć w domu i wykonywać zadań, które zadaje nauczyciel	N	121	99	97	66	82	69
	%	22,7	18,5	18,2	12,4	15,4	12,9
Denerwuje/stresuje mnie uczestniczenie w lekcjach zdalnych (online)	N	178	101	76	55	54	70
	%	33,3	18,9	14,2	10,3	10,1	13,1

Gdzie: 1- wcale nie dotyczy; 2- raczej dotyczy; 3 – trochę dotyczy, trochę nie dotyczy; 4 – raczej dotyczy, 5 – bardzo dotyczy.

Źródło: opracowanie własne.

Uczniowie korzystali z różnych form wsparcia w czasie realizacji zdalnej nauki (tabela). Wśród osób udzielających pomocy, często i bardzo często uczniowie wymienili: rodziców (45,5% badanych) i nauczycieli (41,7% badanych). Na skali od czasami po często wybierano także kolegów i koleżanki (łącznie 44,4% badanych). Pomocne okazały się także podręczniki, książki i inne materiały dostępne w miejscu zamieszkania (47,0% badanych) oraz filmy i inne materiały udostępniane w Internecie (14,6% badanych).

Tabela 28. Pomoc, z której korzystali uczniowie podczas nauki zdalnej

Formy pomocy	N/%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
Nauczyciel	N	47	53	145	154	69	66
	%	8,8	9,9	27,2	28,8	12,9	12,4
Rodzice	N	49	62	116	138	105	64
	%	9,2	11,6	21,7	25,8	19,7	12,0
Rodzeństwo	N	272	70	60	41	28	63
	%	50,9	13,1	11,2	7,7	5,2	11,8
Inni członkowie rodziny	N	251	98	66	32	17	70
	%	47,0	18,4	12,4	6,0	3,2	13,1
Koleżanki/koledzy	N	127	103	123	73	41	67
	%	23,8	19,3	23,0	13,7	7,7	12,5
Korepetytor	N	359	19	45	35	9	67
	%	67,2	3,6	8,4	6,6	1,7	12,5
Lekcje i programy w telewizji	N	363	48	35	15	5	68
	%	68,0	9,0	6,6	2,8	0,9	12,7
Filmy i inne materiały w Internecie	N	198	92	101	50	28	65
	%	37,1	17,2	18,9	9,4	5,2	12,2
Podręczniki, książki i inne materiały dostępne w domu/w miejscu gdzie mieszkam	N	67	54	97	138	113	65
	%	12,5	10,1	18,2	25,8	21,2	12,2

Gdzie: 1 – wcale, 2 – rzadko, 3 – czasami, 4 – często, 5 – bardzo często

Źródło: opracowanie własne.

Zdalna realizacja nauki wywoływała u uczniów różne emocje (tabela). Wśród nich jako *raczej odczuwane* lub *zdecydowanie odczuwane*, prawie połowa uczniów (49,7%) wymieniła zmęczenie zdalnym nauczaniem. Mniej więcej równą liczbę pozytywnych i negatywnych wyborów uzyskało stwierdzenie – *boję się, że nie dam sobie rady z tym uczeniem zdalnym i że to się źle dla mnie skończy (egzamin, promocja do następnej klasy)* –

36,4% uczniów wskazało, że ich to *zdecydowanie nie dotyczy* lub *raczej nie dotyczy* a 30,7%, że *raczej dotyczy* lub *zdecydowanie dotyczy*. Ponad połowa badanych (54,8%) zaprzeczyła stwierdzeniu, że martwi się z powodu złych możliwości technicznych. Z tej grupy znaczna część uznała, że *dobrze radzi sobie z uczeniem zdalnym, czuje się pewnie i dobrze w tej sytuacji* (38,4%) i nie ma nic przeciwko temu, aby zdalna edukacja trwała dalej (29,8%). Prawie co piąty uczeń nie udzielił odpowiedzi na to pytanie lub nie potrafił ocenić swoich emocji wykorzystując odpowiedź *ani tak, ani nie*.

Tabela 29. Emocje odczuwane przez uczniów w czasie zdalnej edukacji

Rodzaj odczuwanych emocji	N/%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
Czuję się zmęczony tym zdalnym nauczaniem	N	32	65	94	112	153	78
	%	6,0	12,2	17,6	21,0	28,7	14,6
Nauczanie zdalne (online) podoba mi się bardziej niż normalne lekcje.	N	136	70	122	68	61	77
	%	25,5	13,1	22,8	12,7	11,4	14,4
Martwię się uczeniem zdalnym (online) z powodu złych możliwości technicznych (słabe urządzenia, słaby internet)	N	169	124	90	55	18	78
	%	31,6	23,2	16,9	10,3	3,4	14,6
Nie mam nic przeciwko temu, by dalej trwała zdalna edukacja (online)	N	109	76	112	85	74	78
	%	20,4	14,2	21,0	15,9	13,9	14,6
Boję się, że nie dam sobie rady z tym uczeniem zdalnym i że to się źle dla mnie skończy (egzamin, promocja do następnej klasy)	N	96	98	95	94	70	81
	%	18,0	18,4	17,8	17,6	13,1	15,2
Czuję się niepewnie, nieswojo podczas lekcji online	N	137	125	106	51	37	78
	%	25,7	23,4	19,9	9,6	6,9	14,6
Dobrze radzę sobie z uczeniem zdalnym, czuję się pewnie i dobrze w tej sytuacji	N	46	65	139	125	80	79
	%	8,6	12,2	26,0	23,4	15,0	14,8

Gdzie: 1 – zdecydowanie nie; 2 – raczej nie; 3 – ani tak, ani nie; 4 – raczej tak; 5 – zdecydowanie tak.
 Źródło: opracowanie własne.

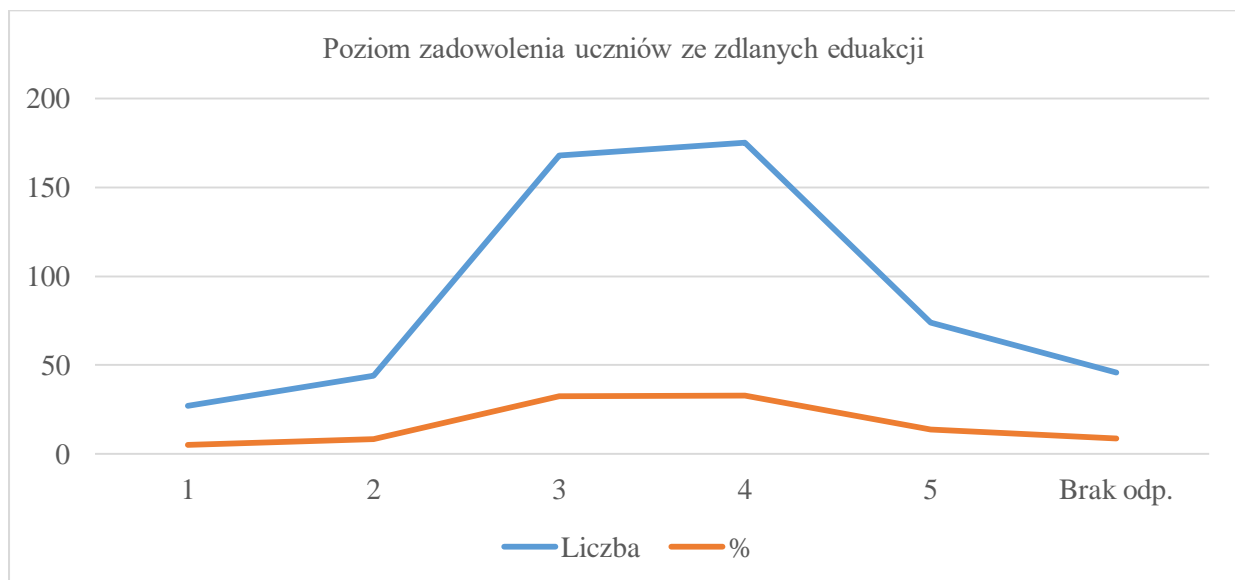
Tabela 30. Poziom zadowolenia uczniów ze sposobu realizowania edukacji zdalnej przez nauczycieli

Stopień zadowolenia	1	2	3	4	5	Brak odp.
Liczba	27	44	168	175	74	46
%	5,1	8,2	32,5	32,8	13,9	8,6

Gdzie: 1 – wcale mi nie odpowiada; 2 – raczej mi odpowiada; 3 – trochę odpowiada, trochę nie odpowiada; 4 – raczej mi odpowiada; 5 – bardzo mi odpowiada.

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 11. Poziom zadowolenia uczniów ze sposobów realizacji zdanej edukacji

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 30 i wykres 11 pokazują, że w ocenie zadowolenia ze zdalnego kształcenia najliczniejszą grupę stanowili uczniowie, którym raczej ono odpowiada (32,8%). Następną grupę tworzyli ci, którym ono częściowo odpowiadało, a częściowo nie odpowiadało, czyli niezdecydowani (32,5%). Za bardzo odpowiadającą uznało edukację na odległość 13,9% badanych, zaś opinię przeciwną (*wcale mi nie odpowiada* lub *raczej nie odpowiada*) wyraziło 5,1%. Dość liczna była grupa osób, które nie udzieliły odpowiedzi (8,6%).

Tabela 31. Ogólna ocena przez uczniów poziomu nauczania w szkole

Czas realizacji nauczania	N/%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
Przed nastaniem pandemii, czyli przed marcem 2020	N	12	16	74	199	201	32
	%	2,2	3,0	13,9	37,3	37,6	6,0
W czasie edukacji zdalnej, kiedy szkoły są zamknięte	N	31	57	133	200	79	34
	%	5,8	10,7	24,9	37,5	14,8	6,4

Gdzie: 1 – bardzo źle; 2 – raczej źle; 3 – ani dobrze, ani źle; 4 – raczej dobrze; 5 – bardzo dobrze.

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowując, wyniki badań nad opiniami uczniów dotyczącymi zdalnej edukacji warto odwołać się do ogólnej oceny poziomu nauczania przed nasileniem się pandemii i po zamknięciu szkół (tabela). Przed pandemią, większość uczniów (74,9%) poziom nauczania oceniła jako *raczej dobry* lub *bardzo dobry*, zaś w czasie zdalnej pracy takie oceny nadała ponad połowa badanych (52,3%). Zwiększyła się także (o 11%) grupa uczniów niezdecydowanych w ocenie poziomu nauczania w formie zdalnej – 24,9% badanych wybrała odpowiedź *ani dobrze, ani źle*.

3. Wsparcie wychowawcze i organizacyjne ze strony środowiska szkolnego i rodzinnego w czasie zdalnej edukacji w opinii uczniów

Każda szkoła jako placówka edukacyjna nie tylko naucza, ale także udziela szeroko rozumianej pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla uczniów (również rodziców i nauczycieli). Ważną rolę odgrywają w tych działaniach wychowawcy, nauczyciele i specjaliści (jak pedagog czy psycholog szkolny). Podczas badania uczniowie odnieśli się do różnych stwierdzeń związanych z działaniami wychowawczymi nauczycieli. Stwierdzenia, którym najczęściej nadawano pozytywne wybory (raczej tak lub zdecydowanie tak) to:

- nauczyciel rozmawia z nami o tym, jak się czujemy (46,4% wskazań),
- nauczyciel radzi, pomaga, jak organizować sobie zdalne uczenie się (41,6% wskazań),
- nauczyciel rozmawia z nami o tym, co się dzieje w związku z pandemią (35,9% wskazań).

Negatywne wybory uczniów (zdecydowanie nie, raczej nie) uzyskały następujące stwierdzenia:

- mogę rozmawiać z nauczycielem o mojej własnej sytuacji i zmartwieniach (44,2% wskazań).
- mam stały kontakt z nauczycielem, czuję jakby był obok mnie (37,5% wskazań),

- nauczyciel interesuje się moimi sprawami, czuję, że w każdej chwili pomoże mi, jak będę potrzebowała/potrzebował (36,2% wskazań),

Mniej więcej co szósty uczeń nie potrafił jednoznacznie odnieść się podanych w badaniu stwierdzeń, stąd też wskazywał ani tak, ani nie. Około 15% uczniów w ogóle nie udzieliło odpowiedzi.

Tabela 32. Działania wychowawcze podejmowane przez nauczycieli w celu wspierania uczniów

Rodzaj działania wychowawczego	N/%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
Nauczyciel rozmawia z nami o tym, co się dzieje w związku z pandemią	N	49	98	116	140	52	79
	%	9,2	18,4	21,7	26,2	9,7	14,8
Nauczyciel rozmawia z nami o tym, jak się czujemy	N	33	80	92	179	69	81
	%	6,2	15,0	17,2	33,5	12,9	15,2
Mam stały kontakt z nauczycielem, czuję jakby był obok mnie	N	90	110	108	93	54	79
	%	16,9	20,6	20,2	17,4	10,1	14,8
Nauczyciel interesuje się moimi sprawami, czuję, że w każdej chwili pomoże mi, jak będę potrzebowała/potrzebował	N	105	88	96	113	53	79
	%	19,7	16,5	18,0	21,2	9,9	14,8
Nauczyciel radzi, pomaga, jak organizować sobie zdalne uczenie się (online)	N	70	82	81	153	69	79
	%	13,1	15,4	15,2	28,7	12,9	14,8
Mogę rozmawiać z nauczycielem o mojej własnej sytuacji i zmartwieniach	N	135	101	93	86	39	80
	%	25,3	18,9	17,4	16,1	7,3	15,0

Gdzie: 1 – zdecydowanie nie; 2 – raczej nie; 3 – ani tak, ani nie; 4 – raczej tak; 5 – zdecydowanie tak.

Źródło: opracowanie własne.

Kształcenie po zamknięciu szkół przebiegało w środowisku domowym, stąd bardzo ważny był potencjał organizacyjny i wychowawczy tego środowiska (tabela 50).

Tabela 33. Działania organizacyjne i wychowawcze podejmowane w środowisku rodzinnym badanych uczniów w okresie zdalnej edukacji

Rodzaj działania organizacyjnego lub wychowawczego	N/%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
Mam w domu/w miejscu, w którym mieszkam, dobry dostęp do urządzeń potrzebnych do nauki zdalnej (np. komputer, smartfon)	N	11	7	34	105	282	95
	%	2,1	1,3	6,4	19,7	52,8	17,8
Mam odpowiednie miejsce do nauki	N	14	10	40	107	266	97
	%	2,6	1,9	7,5	20,0	49,8	18,2
Brakuje mi w tam, gdzie mieszkam, pomocy w zdalnym uczeniu się	N	214	126	49	31	12	102
	%	40,1	23,6	9,2	5,8	2,2	19,1
Nasze życie tam, gdzie mieszkam, było w tym czasie dobrze zorganizowane	N	20	25	90	146	148	105
	%	3,7	4,7	16,9	27,3	27,7	19,7
W rodzinie/z osobami, z którymi mieszkam, fajnie spędzamy ze sobą czas	N	21	31	81	137	162	102
	%	3,	5,8	15,2	25,7	30,3	19,1
W miejscu, w którym mieszkam nie czuję się bezpiecznie	N	273	50	31	27	49	104
	%	51,1	9,4	5,8	5,1	9,2	19,5
Dobrze mi się układa z rodzicami/opiekunami, dobrze mnie traktują	N	13	12	44	126	236	103
	%	2,4	2,2	8,2	23,6	44,2	19,3
Rodzice/opiekunowie słuchają tego, co mam do powiedzenia i biorą to pod uwagę	N	15	34	69	138	176	102
	%	2,8	6,4	12,9	25,8	33,0	19,1
Mogę rozmawiać ze swoimi rodzicami/opiekunami o swoich problemach, zmartwieniach, czego się boję	N	30	33	60	105	199	107
	%	5,6	6,2	11,2	19,7	37,3	20,0
W domu/tam, gdzie mieszkam, często rozmawiamy o tym, co się dzieje w związku z pandemią	N	47	96	105	98	83	105
	%	8,8	18,0	19,7	18,4	15,5	19,7
Osoby z którymi mieszkam źle się wobec mnie zachowują, krzywdzą mnie	N	324	48	34	15	11	102
	%	60,7	9,0	6,4	2,8	2,1	19,1

Gdzie: 1- wcale nie dotyczy; 2- raczej dotyczy; 3 – trochę dotyczy, trochę nie dotyczy; 4 – raczej dotyczy, 5 – bardzo dotyczy.

Źródło: opracowanie własne.

Jak pokazuje tabela 50, uczniowie pozytywnie ocenili warunki środowiska domowego w zakresie organizacji i wsparcia wychowawczego w okresie zdalnej nauki. Większość uczniów (72,5%) miała w domu dostęp do urządzeń potrzebnych do nauki zdalnej oraz odpowiednie warunki do nauki (69,8%). Wśród badanych 55% uznało, że życie w miejscu zamieszkania było w czasie pandemii dobrze zorganizowane, nie brakowało im także pomocy otoczenia w zdalnym uczeniu się (63,7% badanych). Ponad połowa uczniów:

- miała dobre stosunki z rodzicami/opiekunami, byli dobrze przez nich traktowani (67,8% wskazań),
- była dobrze traktowana przez rodziców (67,8% wskazań),
- miała poczucie bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania (60,5 wskazań),
- uznała, że rodzice/opiekunowie słuchają tego, co mają im do powiedzenia i biorą to pod uwagę (58,8% wskazań),
- przyznała, że może rozmawiać z rodzicami/opiekunami o swoich problemach, zmartwieniach, lękach (57% wskazań),
- w rodzinie/z osobami, z którymi mieszkała, fajnie spędzała czas (56% wskazań).

Co trzeci uczeń (33,9%) mógł porozmawiać ze swoimi bliskimi na temat tego, co dzieje w związku z pandemią. Większość uczniów (69,7%) uznała, że *nie dotyczy* ich lub *raczej nie dotyczy* sytuacja, w której bliscy ich krzywdzą. Podsumowując ten obszar diagnozy, należy podkreślić, że około 20% uczniów nie udzieliła odpowiedzi na stwierdzenia dotyczące środowiska rodzinnego, co powinno budzić niepokój i konieczność wnikliwej diagnozy sytuacji po powrocie uczniów do szkół, na przykład przeprowadzonej przez pedagoga w ramach zadań wynikających z pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

4. Relacje z rówieśnikami w czasie zdalnej nauki

Okres pandemii w znacznym stopniu ograniczył bezpośrednie kontakty wśród młodzieży, dlatego też poddano analizie ten obszar ich funkcjonowania. W badaniu wykorzystano różne stwierdzenia, które podzielono na dwie grupy: relacje z klasą i innymi rówieśnikami oraz sytuacje trudne relacjach rówieśniczych. Wyniki ujęto tabelarycznie.

Tabela 34. Relacje z klasą i innymi rówieśnikami w opinii uczniów

Rodzaj opinii	N/%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
Kontaktuję się często z kolegami przez internet albo telefon, aby robić różne rzeczy w ramach uczenia się zdalnego	N	47	65	77	141	119	85
	%	8,8	12,2	14,4	26,4	22,3	15,9
Razem z koleżankami/kolegami robimy przy pomocy internetu lub telefonu różne rzeczy dla zabawy i wspólnie spędzamy czas	N	59	69	66	125	129	86
	%	11,0	12,9	12,4	23,4	24,2	16,1
Rozmawiam z koleżankami/kolegami o naszej sytuacji w czasie pandemii	N	112	112	95	80	50	85
	%	21,0	21,0	17,8	15,0	9,4	15,9
Rozmawiam z koleżankami/kolegami o swoich zmartwieniach i problemach	N	121	119	79	73	55	87
	%	22,7	22,3	14,8	13,7	10,3	16,3
Jak tylko można, często spotykam się bezpośrednio ze swoimi kolegami/koleżankami	N	64	92	80	98	114	86
	%	12,0	17,2	15,0	18,4	21,3	16,1
Specjalnie nie martwię się tym, że nie spotykam się z koleżankami/kolegami	N	125	92	111	70	47	89
	%	23,4	17,2	20,8	13,1	8,8	16,7

Gdzie: 1 – zdecydowanie nie; 2 – raczej nie; 3 – ani tak, ani nie; 4 – raczej tak; 5 – zdecydowanie tak.
 Źródło: opracowanie własne.

Dane zawarte w tabeli pokazują, że prawie połowa uczniów utrzymywała relacje rówieśnicze za pośrednictwem internetu (48,7% *raczej tak* lub *zdecydowanie tak*). Internet lub telefon służyły młodzieży do robienia różnych rzeczy dla zabawy i do wspólnego spędzania czasu (47,6% wyborów). Znaczna część badanych (39,7%) starała się, kiedy tylko było można, spotykać się bezpośrednio ze swoimi koleżankami/kolegami. Część młodzieży (40,6%) przyznała, że martwi się, że nie może spotykać się z rówieśnikami, a część była zdania przeciwnego (21,9%). Prawie połowa badanych (45%) stwierdziła, że *zdecydowanie nie* lub *raczej nie* rozmawia o swoich problemach z rówieśnikami, niemal co czwarty młody człowiek przyznał się do prowadzenia tego typu rozmów.

Tabela 35. Sytuacje trudne w relacjach rówieśniczych podczas edukacji zdalnej

Rodzaj sytuacji trudnej	N/%	1	2	3	4	5	Brak odpowiedzi
Złośliwe komentowanie Twoich wypowiedzi na forum internetowym	N	254	95	46	33	19	87
	%	47,6	17,8	8,6	6,2	3,6	16,3
Wysyłanie SMS-ów, żeby Ci dokuczyć/sprawić przykrość/wystraszyć	N	310	79	28	17	14	86
	%	58,1	14,8	5,2	3,2	2,6	16,1
Wyzywanie lub obrażanie Cię na czacie/portalu społecznościowym	N	292	77	42	24	11	88
	%	54,7	14,4	7,9	4,5	2,1	16,5
Publikowanie bądź rozsyłanie ośmieszających Cię zdjęć lub filmów	N	340	67	20	10	10	87
	%	63,7	12,5	3,7	1,9	1,9	16,3
Wysyłanie wiadomości przez komunikatory (np. Messenger), po to aby Cię obrazić/wystraszyć	N	325	65	24	18	12	90
	%	60,9	12,2	4,5	3,4	2,2	16,9
Celowe wykluczenie Cię lub niedopuszczenie do grona znajomych w internecie	N	295	69	40	27	15	88
	%	55,2	12,9	7,5	5,1	2,8	16,5

Gdzie: 1- wcale nie dotyczy; 2- raczej dotyczy; 3 – trochę dotyczy, trochę nie dotyczy; 4 – raczej dotyczy, 5 – bardzo dotyczy.

Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowana większość uczniów uznała, że wcale nie dotyczą lub raczej nie dotyczą ich trudne sytuacje w relacjach rówieśniczych. Zaprzeczyli następującym stwierdzeniom:

- publikowanie bądź rozsyłanie ośmieszających zdjęć lub filmów (76,2%),
- wysyłanie SMS-ów, żeby dokuczyć/sprawić przykrość/wystraszyć (72,9%),
- wysyłanie wiadomości przez komunikatory (np. Messenger) po to, aby obrazić/wystraszyć (73,1),
- wyzywanie lub obrażanie na czacie/portalu społecznościowym (69,1%),
- celowe wykluczenie lub niedopuszczenie do grona znajomych w internecie (68,1%),
- złośliwe komentowanie wypowiedzi na forum internetowym (65,4%).

Należy jednak zwrócić uwagę, że ponad 16% badanych nie odniosło się do podanych stwierdzeń, nie udzielając odpowiedzi na to pytanie.

5. Wnioski z badań

Zebrany materiał badawczy pozwala na sformułowanie kilku wniosków końcowych:

- 1) Badaniem objęto 534 uczniów głównie klas IV-VIII szkoły podstawowej i sporadycznie szkół ponadpodstawowych. Zdecydowaną większość ankietowanych stanowili uczniowie szkoły podstawowej, uczniowie liceum, technikum i szkoły branżowej I stopnia stanowili niereprezentatywną mniejszość.
- 2) Badani uczniowie nie mają trudności z obsługą narzędzi cyfrowych. Udział w zdalnych zajęciach nie sprawia im większych trudności. Ankietowani wskazali na łatwość obsługi sprzętu, narzędzi internetowych, logowania się na zdalne lekcje z wykorzystaniem proponowanych przez nauczycieli platform e-learningowych, e-dziennika czy internetowych komunikatorów. Nie można jednak zapomnieć o grupie uczniów, która ma ograniczony dostęp do dobrej jakości sprzętu i mobilnego internetu.
- 3) Uczniowie wymienili różne ograniczenia wynikające z organizacji zdalnej nauki, wśród trudności, które ich raczej dotyczyły lub bardzo dotyczyły wymienili: trudności w skupieniu się na nauce; niechęć do nauki w domu i wykonywania zadań, które zadaje nauczyciel; przeznaczanie większej ilości czasu na naukę w porównaniu z okresem przed pandemią; problemy z zaplanowaniem codziennej nauki badanych; nieradzenie sobie z nadmiarem zadań; zdenerwowanie lub stres wynikające z uczestnictwa w zdalnych lekcjach.
- 4) Uczniowie uznali, że ich zaangażowanie w zdalną naukę było niższe niż przed pandemią, kiedy uczyli się w sposób tradycyjny.
- 5) Uczniowie korzystali z różnych form wsparcia w czasie realizacji zdalnej nauki. Wśród osób udzielających pomocy często i bardzo często uczniowie wymienili: rodziców, nauczycieli, kolegów i koleżanki. Pomocne okazały się także podręczniki, książki i inne materiały dostępne w miejscu zamieszkania oraz filmy i inne materiały udostępniane w Internecie.
- 6) Zdalna realizacja nauki wywoływała u uczniów różne emocje. Wśród nich jako *raczej odczuwane* lub *zdecydowanie odczuwane* prawie połowa uczniów wymieniła zmęczenie zdalnym nauczaniem. oraz. Mniej więcej równą liczbę pozytywnych i negatywnych wyborów uzyskało stwierdzenie odnoszące się do obawy młodzieży

przed efektami tej formy nauczania, wyrażonymi zdawalnością egzaminów. Co piąty badany uczeń uznał, że dobrze sobie radzi ze zdalnym nauczaniem i miałby nie przeciwko temu, aby zdalna nauka trwała dalej.

- 7) W ocenie zadowolenia ze zdalnego kształcenia, najliczniejszą grupę stanowili uczniowie, którym raczej ono odpowiada (32,8%). Następną grupę tworzyli ci, którym ono częściowo odpowiadało, a częściowo nie odpowiadało, czyli niezdecydowani (32,5%). Za bardzo odpowiadającą uznało edukację na odległość 13,9% badanych, zaś opinię przeciwną wyraziło 5,1%.
- 8) Większość uczniów gorzej oceniła jakość edukacji w czasie pandemii w porównaniu z okresem przed jej ogłoszeniem.
- 9) Uczniowie pozytywnie ocenili wsparcie ze strony środowiska szkolnego, które opierało się na rozmowach nauczycieli z nimi. Pozytywnie ocenili także organizację zdalnej pracy w miejscu zamieszkania oraz wspierającą postawę swoich rodziców/opiekunów. Należy zwrócić uwagę, że mniej więcej co piąty uczeń nie odniósł się do stwierdzeń dotyczących środowiska domowego, warto więc pogłębić ten obszar badań.
- 10) Relacje rówieśnicze w czasie trwania zdalnego kształcenia miały głównie charakter pośredni, odbywały się za pośrednictwem internetu lub telefonu. Znaczna część badanych (39,7%) starała się, kiedy tylko było można, spotykać się bezpośrednio ze swoimi koleżankami/kolegami. Część młodzieży przyznała, że martwi się, że nie może spotykać się z rówieśnikami, a część była zdania przeciwnego.
- 11) Zdecydowana większość badanych uczniów uznała, że *wcale nie dotyczą* lub *raczej nie dotyczą* ich trudne sytuacje w relacjach rówieśniczych, których źródłem może być internet.

ANALIZA WYNIKÓW UZYSKANYCH W GRUPIE UCZNIÓW SZKÓŁ PODSTAWOWYCH W KLASACH II-IV

1. Opis próby badawczej

W prowadzonych badaniach udział wzięli również uczniowie młodsi, którzy uczęszczają do klas II-IV. Ze względu na niski poziom kompetencji w zakresie czytania oraz fakt rozpoczęcia nauki szkolnej w badaniach nie brali udziału uczniowie klas pierwszych. Szczegółowe informacje na temat badanej grupy młodszych uczniów przedstawiają poniższe tabele.

Tabela 36. Liczebność próby badawczej i jej zróżnicowanie ze względu na płeć

Liczba badanych	Chłopiec	%	Dziewczynka	%
269	125	46,5	144	53,5

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 37. Zamieszkanie badanych uczniów

N/%	Ze swoją rodziną (rodzice, rodzeństwo)	W domu dziecka	W rodzinie zastępczej	Z krewnymi (babcia/dziadek, ciocia/wujek)	Inne	Brak odpowiedzi
N	249	0	2	4	13	1
%	92,6%	0,0%	0,7%	1,5%	4,8%	0,4%

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 38. Posiadanie rodzeństwa przez badanych uczniów.

N/%	1 brata lub siostrę	2 braci lub siostry	3 lub więcej rodzeństwa	Nie mam rodzeństwa	Brak odpowiedzi
N	152	39	14	61	3
%	56,5%	14,5%	5,2%	22,7%	1,1%

Źródło: opracowanie własne.

W badaniu udział wzięło 269 uczniów z klas II-IV. Największą grupę badanych stanowili uczniowie, którzy mieszkają ze swoją rodziną (92,6%). Większość badanych posiada rodzeństwo, najczęściej jest to siostra lub brat (56,5%). Niewielką grupę badanych stanowili uczniowie nie posiadający rodzeństwa (22,7%).

2. Funkcjonowanie uczniów w czasie zdalnej nauki

Obostrzenia związane z pandemią Covid-19 w znaczącym stopniu ograniczyły i zmieniły codzienne funkcjonowanie uczniów. Konsekwencją wprowadzonych ograniczeń mogła być zmiana samopoczucia dzieci oraz ich relacji z najbliższymi osobami. Poniższe tabele prezentują uzyskane dane na temat funkcjonowania uczniów w czasie edukacji zdalnej

Tabela 39. Opinie badanych dzieci na temat własnego samopoczucia podczas edukacji zdalnej

Stwierdzenia dotyczące samopoczucia dzieci	N/%	Nie	Tak	Brak odpowiedzi
Czuję się dobrze, jest OK	N	60	185	24
	%	22,3%	68,8%	8,9%
Często jest mi smutno	N	145	96	28
	%	53,9%	35,7%	10,4%
Jest całkiem fajnie, mogę częściej robić to, co lubię	N	88	153	28
	%	32,7%	56,9%	10,4%
Łatwo się denerwuję	N	120	119	30
	%	44,6%	44,2%	11,2%
Często nawet nie myślę o tym, że jest jakaś pandemia, jakiś koronawirus	N	119	123	27
	%	44,2%	45,7%	10,0%
Czuję się ogólnie źle	N	177	65	27
	%	65,8%	24,2%	10,0%
Uczenie się zdalne (online) podoba mi się bardziej niż normalne lekcje	N	183	58	28
	%	68,0%	21,6%	10,4%
Martwię się, że nie mogę chodzić do szkoły, brakuje mi normalnych lekcji w szkole	N	43	196	30
	%	16,0%	72,9%	11,2%
Boję się, że nie poradzę sobie ze zdalnym uczeniem się (online) i że będę miała / miał gorsze stopnie /oceny	N	148	95	26
	%	55,0%	35,3%	9,7%
Boję się, że zachoruję	N	159	81	29
	%	59,1%	30,1%	10,8%
Boję się, że ktoś z moich bliskich zarazi się albo zachoruje	N	69	172	28
	%	25,7%	63,9%	10,4%
Tęsknię za koleżankami i kolegami	N	29	214	26
	%	10,8%	79,6%	9,7%
Martwię się, że zabraknie nam pieniędzy na życie	N	186	56	27
	%	69,1%	20,8%	10,0%
Boję się kłótni w rodzinie	N	143	97	29
	%	53,2%	36,1%	10,8%
Nie mam z kim porozmawiać o swoich problemach	N	192	50	27
	%	71,4%	18,6%	10,0%

Źródło: opracowanie własne.

Większość odpowiedzi badanych uczniów świadczy o ich dobrym samopoczuciu podczas pandemii Covid19. Uczniowie wskazali, że czują się dobrze (68,8%), mogą częściej robić to co lubią (56,9%). Najczęściej wskazywane sytuacje trudne, z którymi borykają się dzieci odnoszą się do choroby Covid-19. Uczniowie wskazywali lęk przed zachorowaniem osób bliskich (63,9%). Udzielone odpowiedzi wskazują na gorsze samopoczucie wynikające z braku kontaktów rówieśniczych, 79,6% wyraża tęsknotę za kolegami. 72,9% dzieci wskazało, że martwią się, że nie może chodzić do szkoły, brakuje im normalnych lekcji w szkole. Jednak zdecydowanie mniej uczniowie obawiają się pogorszenia wyników w nauce (35,3%).

Tabela 40. Opinie badanych dzieci na temat ich najbliższego otoczenia podczas zdalnej edukacji

Stwierdzenia na temat najbliższego otoczenia dziecka	N/%	Nie	Tak	Brak odpowiedzi
Mam swoje ciche miejsce do uczenia się	N	70	141	58
	%	26,0%	52,4%	21,6%
Tu, gdzie mieszkam nasze życie jest dobrze zorganizowane	N	19	187	63
	%	7,1%	69,5%	23,4%
Z osobami, z którymi mieszkam fajnie spędzamy ze sobą czas	N	6	201	62
	%	2,2%	74,7%	23,0%
Rodzice /opiekunowie słuchają tego, co mam do powiedzenia i biorą to pod uwagę	N	20	188	61
	%	7,4%	69,9%	22,7%
Tu, gdzie mieszkam nie czuję się bezpiecznie	N	163	43	63
	%	60,6%	16,0%	23,4%
Mogę rozmawiać ze swoimi rodzicami / opiekunami o swoich problemach.	N	11	198	60
	%	4,1%	73,6%	22,3%
Często rozmawiamy o tym, co się dzieje z powodu koronawirusa	N	115	93	61
	%	42,8%	34,6%	22,7%
Tu, gdzie mieszkam spotykają mnie przykrości	N	191	16	62
	%	71,0%	5,9%	23,0%
Boję się osób, z którymi mieszkam	N	202	5	62
	%	75,1%	1,9%	23,0%

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie uzyskanych wyników badań można stwierdzić, że zdecydowana większość badanych uczniów wybrała sformułowania, które nie wzbudzają niepokoju

odnośnie do ich najbliższego otoczenia. Wśród najliczniej wskazywanych odpowiedzi znalazły się m. in. następujące stwierdzenia:

- z osobami, z którymi mieszkam fajnie spędzamy ze sobą czas (74,7%),
- mogę rozmawiać ze swoimi rodzicami/opiekunami o swoich problemach (73,6%),
- rodzice /opiekunowie słuchają tego, co mam do powiedzenia i biorą to pod uwagę (69,9%).

Warto podkreślić, że równie licznie dzieci nie wskazywały odpowiedzi świadczących o nieprawidłowym funkcjonowaniu najbliższego otoczenia dziecka. Odpowiedzi dzieci świadczą, że zdecydowana większość badanych miała zapewnione właściwe warunki życia podczas edukacji zdalnej. W większości badanych przypadków uczniowie mieli możliwość zaspokojenia swoich potrzeb emocjonalnych. Pomimo, iż większość odpowiedzi nie wzbudza niepokoju, to należy zwrócić uwagę na niewielką część odpowiedzi świadczących o niewłaściwie funkcjonującym środowisku rodzinnym dziecka. Najliczniej wskazywaną trudnością życia codziennego był brak cichego miejsca do uczenia się (26%). Niepokój wzbudzają odpowiedzi dzieci świadczące o braku poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania (16%). W dalszej kolejności uczniowie wskazali niewłaściwą organizację codziennego życia (7,1%) czy brak zainteresowania rodziców/opiekunów zdaniem dziecka (7,4%). Najmniej licznie wskazano lęk przed osobami, z którymi dziecko mieszka (1,9%).

3. Organizacja pracy (posiadane warunki do nauki, formy kontaktu i komunikacji z nauczycielami, trudności)

Niezmiernie ważnym aspektem nauki zdalnej jest sfera organizacyjna. Warunki, w których dzieci uczestniczą z nauce online, formy kontaktu z nauczycielem, czy też trudności z tym związane wpływają nie tylko na efektywność nauki lecz również na funkcjonowaniu uczniów w okresie pandemii Covid-19.

Tabela 41. Wskazywane formy kontaktu z nauczycielem

Formy kontaktu z nauczycielem	N/%	Wcale	Czasami	Często	Brak odpowiedzi
Za pomocą e-maili	N	86	90	55	38
	%	32,0%	33,5%	20,4%	14,1%
Za pomocą e-dziennika	N	45	80	101	43
	%	16,7%	29,7%	37,5%	16,0%
Lekcje są „na żywo” z nauczycielem przez internet	N	9	12	209	39
	%	3,3%	4,5%	77,7%	14,5%
Za pomocą komunikatorów internetowych (czatów)	N	32	85	110	42
	%	11,9%	31,6%	40,9%	15,6%
Za pomocą przesyłanych nam nagranych przez siebie filmów z lekcjami	N	143	67	19	40
	%	53,2%	24,9%	7,1%	14,9%
Odsyłają do gotowych materiałów w Internecie	N	92	98	40	39
	%	34,2%	36,4%	14,9%	14,5%
Odsyłają do oglądania lekcji w telewizji	N	196	24	8	41
	%	72,9%	8,9%	3,0%	15,2%

Źródło: opracowanie własne.

Kontakt z nauczycielem najczęściej odbywał się bezpośrednio podczas lekcji on-line (77,7%). Kolejną formą kontaktu, którą określono jako wykorzystywaną często wskazano komunikatory internetowe – czat (40,9%) oraz e-dziennik (37,5) e-mail (20,4%). Z otrzymanych odpowiedzi wynika, że kontakt poprzez wiadomości e-mail stanowił formę chętnie wykorzystywaną- 20,4% badanych uczniów wskazało e-mail jako często wykorzystywany oraz 33,5% jako czasami wykorzystywany. Część wskazanych form, które nie są często wykorzystywane stanowi pewnego rodzaju uzupełnienie prowadzonych lekcji i może być traktowana jako forma urozmaicenia zajęć prowadzonych w systemie zdalnym. Należą do nich: filmy nagrywane przez nauczycieli, gotowe materiały w Internecie oraz lekcje w telewizji.

Tabela 42. Warunki nauki badanych uczniów

Stwierdzenia dotyczące warunków nauki	N/%	Nie	Tak	Brak odpowiedzi
Nie mam w ogóle komputera	N	204	24	41
	%	75,8%	8,9%	15,2%
Korzystam z komputera pożyczonego ze szkoły	N	222	6	41
	%	82,5%	2,2%	15,2%
Muszę dzielić się komputerem z rodzicami albo rodzeństwem	N	181	49	39
	%	67,3%	18,2%	14,5%
Mam słaby internet	N	184	42	43
	%	68,4%	15,6%	16,0%

Źródło: opracowanie własne.

Odpowiedzi badanych wskazują, że w większości przypadków uczniowie mieli zapewnione właściwe warunki do nauki. Najczęściej wskazywanym utrudnieniem była konieczność dzielenia komputera z rodzicami lub rodzeństwem (18,2). Uczniowie rzadziej wskazywali słabe połączenie z internetem (15,6%). 8,9% uczniów zaznaczyło brak komputera, a tylko 2,2% wskazało, że korzysta ze sprzętu pożyczonego ze szkoły. Warto zaznaczyć, że całkowity brak komputera nie oznacza braku możliwości udziału w lekcjach online, gdyż uczniowie mogą do tego celu wykorzystywać telefon.

Tabela 43. Wskazane trudności podczas nauki zdalnej

Stwierdzenia dotyczące trudności podczas nauki zdalnej	N/%	Nie	Tak	Brak odpowiedzi
Czuję się zmęczona / zmęczony zdalnym uczeniem się (online)	N	84	144	41
	%	31,2%	53,5%	15,2%
Denerwuję się tym uczeniem zdalnym bez szkoły	N	106	121	42
	%	39,4%	45,0%	15,6%
Nie umiem skupić się na nauce	N	130	96	43
	%	48,3%	35,7%	16,0%
Nie chce mi się uczyć w domu i rozwiązywać zadań, które zadaje nauczyciel	N	146	81	42
	%	54,3%	30,1%	15,6%
Nie potrafię zaplanować tego, jak się samemu uczyć	N	152	75	42
	%	56,5%	27,9%	15,6%
Muszę uczyć się więcej niż normalnie	N	160	66	43
	%	59,5%	24,5%	16,0%
Jest za dużo zadań	N	163	66	40
	%	60,6%	24,5%	14,9%
Nie rozumiem zadań i innych materiałów przesyłanych przez nauczyciela	N	193	34	42
	%	71,7%	12,6%	15,6%

Źródło: opracowanie własne.

Większość trudności związanych z realizacją nauki w systemie zdalnym wynika z ogólnego zmęczenia taką formą nauki (53,5%), a nawet pewnego rodzaju zdenerwowaniem (45%). Badani uczniowie wskazali również brak skupienia się na nauce (35,7%), czy ogólnej niechęci do rozwiązywania zadań podawanych przez nauczycieli (30,1%). Rzadziej wskazywane trudności odnoszą się do organizacji toku lekcji. Uczniowie wskazywali między innymi nieumiejętność zaplanowania samodzielnej nauki (27,9%), konieczność dłuższej nauki (24,5%) oraz zbyt dużą ilość zadań (24,5%). Niewielka liczba badanych wskazała na

trudności ze zrozumieniem treści przesyłanych przez nauczyciela (12,6%). Udzielone odpowiedzi wskazują, że większość wskazywanych problemów nie wynika z niewłaściwie prowadzonych lekcji, a raczej z nieumiejętności właściwej organizacji nauki własnej przez młodszych uczniów, która rzutuje na niskiej motywacji do nauki.

Tabela 44. Wskazywane formy wsparcia w procesie nauki wykorzystywane przez dzieci

Formy wsparcia w procesie nauki zdalnej	N/%	Nie	Tak	Brak odpowiedzi
Rodzice	N	28	194	47
	%	10,4%	72,1%	17,5%
Podręczniki, książki i inne materiały, które mam tam, gdzie mieszkam	N	39	180	50
	%	14,5%	66,9%	18,6%
Nauczyciel	N	49	173	47
	%	18,2%	64,3%	17,5%
Inni członkowie rodziny	N	120	92	57
	%	44,6%	34,2%	21,2%
Koleżanki / koledzy	N	124	91	54
	%	46,1%	33,8%	20,1%
Filmy i inne materiały w Internecie	N	135	76	58
	%	50,2%	28,3%	21,6%
Rodzeństwo	N	150	63	56
	%	55,8%	23,4%	20,8%
Lekcje i programy w telewizji	N	194	20	55
	%	72,1%	7,4%	20,4%
Korepetytor	N	193	17	59
	%	71,7%	6,3%	21,9%

Źródło: opracowanie własne.

Niewątpliwie nauka zdalna była ogromnym wyzwaniem dla młodszych uczniów, którzy nawet w systemie nauki stacjonarnej muszą dostosowywać się do wymagań placówek edukacyjnych. Badani uczniowie wskazali, że w procesie nauki najczęściej korzystali z pomocy rodziców (72,1%). Ponadto uczniowie korzystali z domowych zasobów w postaci podręczników, książek lub innych materiałów (66,9%). Pomocy udzielali również nauczyciele (64,3%). Rzadziej wskazywano na wsparcie udzielane przez innych członków rodziny (34,2%), kolegów (33,8%) czy rodzeństwo (23,4%). Badani wskazali również na korzystanie z zasobów internetu (28,3%) oraz programów telewizyjnych (7,4%). Jak wynika z badań zarówno zasoby internetowe oraz programy telewizyjne były stosowane przez

nauczycieli w toku codziennych zajęć. Być może dzięki poznaniu możliwości tych źródeł informacji samodzielnie również korzystali z tych źródeł.

Tabela 45. Podejmowane przez nauczycieli działania w okresie edukacji zdalnej w opinii dzieci

Stwierdzenia charakteryzujące działania nauczycieli	N/%	Nie	Tak	Brak odpowiedzi
Mam codziennie kontakt z nauczycielem	N	45	178	46
	%	16,7%	66,2%	17,1%
Nauczyciel podpowiada nam, jak uczyć się zdalnie (online)	N	61	160	48
	%	22,7%	59,5%	17,8%
Mogę rozmawiać z nauczycielem o tym, jak się czuję	N	61	158	50
	%	22,7%	58,7%	18,6%
Nauczyciel rozmawia z nami o tym, jak się czujemy	N	79	141	49
	%	29,4%	52,4%	18,2%
Nauczyciel interesuje się wszystkimi moimi sprawami, wiem, że w każdej chwili pomoże mi, jak będę potrzebować pomocy	N	86	134	49
	%	32,0%	49,8%	18,2%
Nauczyciel rozmawia z nami (uczniami) o pandemii, o koronawirusie	N	123	98	48
	%	45,7%	36,4%	17,8%

Źródło: opracowanie własne.

Odpowiedzi uczniów na temat podejmowanych przez nauczycieli działań wskazują na ich wysoką aktywność. Badani w większości wskazali na codzienny kontakt z nauczycielem (66,2%), który prowadził rozmowy na temat samopoczucia uczniów (52,4%). Uczniowie wskazywali również, że mają możliwość porozmawiania z nauczycielem na temat własnych emocji (58,7%). Bardzo istotne są odpowiedzi prawie połowy badanych świadczące o zainteresowaniu nauczyciela sprawami uczniów oraz możliwości otrzymania z jego strony pomocy. Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że najrzadziej nauczyciele podejmują tematy związane z pandemią (36,4%).

4. Relacje z rówieśnikami oraz ocena stopnia zadowolenia ze zdalnej edukacji

Obszarem życia, który został znacząco ograniczony poprzez wprowadzone obostrzenia są kontakty rówieśnicze. W prowadzonych badaniach zweryfikowano w jaki sposób młodzi uczniowie utrzymywali kontakty rówieśnicze.

Tabela 46. Kontakty rówieśnicze podczas pandemii Covid-19.

Stwierdzenia dotyczące kontaktów z rówieśnikami	N/%	Nie	Tak	Brak odpowiedzi
Jak tylko można, to spotykamy się „normalnie”	N	62	150	57
	%	23,0%	55,8%	21,2%
Robimy różne rzeczy dla zabawy i wspólnie spędzamy czas przez internet lub telefon	N	64	149	56
	%	23,8%	55,4%	20,8%
Przez internet lub telefon, ale tylko w sprawach lekcji i zadań od nauczyciela	N	119	96	54
	%	44,2%	35,7%	20,1%
Rozmawiam z koleżankami / kolegami o swoich zmartwieniach i problemach	N	147	63	59
	%	54,6%	23,4%	21,9%
Wcale nie martwię się tym, że nie spotykam się z koleżankami i kolegami	N	170	38	61
	%	63,2%	14,1%	22,7%

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z badań, jeżeli tylko była taka możliwość, dzieci spotykały się ze swoimi rówieśnikami w bezpośrednich kontaktach (55,8%). W dalszej kolejności spotkania koleżeńskie odbywały poprzez internet lub telefon (55,4%). Podejmowane kontakty przez internet czy telefon dotyczyły również spraw związanych z lekcjami (35,7%). Z odpowiedzi młodszych uczniów wynika, że tylko 23,4% uczniów podczas spotkań z kolegami rozmawiają na temat swoich problemów i zmartwień. Taki wynik nie jest równoznaczny z faktem braku zmartwień. Dla większości dzieci brak możliwości spotkań z kolegami stanowi zmartwienie (63,2%).

Tabela 47. Ocena jakości nauki zdalnej.

N/%	Bardzo mi się nie podobało	Nie podobało mi się	Trochę się podobało, a trochę nie	Podobało mi się	Bardzo mi się podobało	Brak odpowiedzi
N	16	13	53	82	70	35
%	5,9%	4,8%	19,7%	30,5%	26,0%	13,0%

Źródło: opracowanie własne.

Młodszy uczniowie w większości pozytywnie ocenili jakość edukacji zdalnej. Jednak pozytywne opinie są zróżnicowane i tylko 26% uczniów wskazało, że nauka w formie zdalnej bardzo im się podoba. Negatywnych opinii jest znacznie mniej: 4,8% uczniów wskazało, że nauka zdalna im się nie podobała, a 5,9%, że bardzo im się nie podobała. Pomimo, iż ocena jakości nauki zdalnej nie jest jednoznacznie wysoka to jednak można ją uznać za

satysfakcjonującą. Jak wynika z badań młodsi uczniowie borykają się z różnymi trudnościami związanymi z koniecznością nauki w formie zdalnej, dlatego stosunkowo niską liczbę skrajnie negatywnych ocen można uznać jako pewnego rodzaju sukces pedagogiczny.

5. Wnioski z badań

- 1) Badani uczniowie w większości przypadków mieli zapewnione właściwe warunki życia.
- 2) Pomimo nielicznych odpowiedzi świadczących o nieprawidłowo funkcjonującym najbliższym otoczeniu dziecka, należy liczyć się z faktem, że w poszczególnych zespołach klasowych znajdują się dzieci, które nie mają zapewnionych właściwych warunków życia.
- 3) Większa część dzieci obawia się choroby wśród swoich najbliższych.
- 4) Uczniowie wskazywali na brak motywacji do nauki w domu.
- 5) W stosowanych formach kontaktu z nauczycielem dominują lekcje on-line, pozostałe formy stanowią pewnego rodzaju dopełnienie i urozmaicenie codziennej nauki w systemie zdalnym.
- 6) Większość uczniów ma zapewnione właściwe warunki do udziału w nauce zdalnej.
- 7) Wydaje się, że największą niedogodnością (trudną do opanowania) może być słabe połączenie z internetem.
- 8) Nauczyciele podejmują działania mające na celu nadzorowanie samopoczucia uczniów. Uświadamiają uczniom, że mogą liczyć na ich pomoc w każdej trudnej sytuacji.
- 9) Dla większości dzieci młodszych, pomimo utrzymywania kontaktów rówieśniczych w formie zdalnej, czy też (w miarę możliwości) bezpośredniej, ograniczenia w kontaktach rówieśniczych stanowią sytuację trudną.

REKOMENDACJE

- 1) Zadbanie o zdrowie psychiczne uczniów, zainteresowanie się ich kondycją psychiczną.
- 2) Zadbanie o komunikację na zajęciach zdalnych, pozostawienie czasu na rozmowy wychowawcze, wsparcie psychiczne (zainteresowanie się problemami emocjonalnymi uczniów, ich sytuacją w środowisku rodzinnym).
- 3) Umożliwienie uczniom kontaktu ze specjalistami jak psycholog czy pedagog szkolny.
- 4) Wsparcie uczniów przygotowujących się do egzaminów na przykład poprzez organizowanie dodatkowych zajęć lub kursów, przesyłanie materiałów, wskazywanie pomocnych stron czy portali edukacyjnych.
- 5) Zintensyfikowanie działań podejmowanych na lekcjach przez nauczycieli (jak najefektywniejsze wykorzystanie czasu zajęć bez zadawania uczniom kolejnych zadań do wykonania w czasie wolnym od nauki).
- 6) Odejście od uzupełniania podręczników i ćwiczeń na rzecz projektów wykonywanych przez uczniów.
- 7) Umożliwienie uczniom pracy w grupie na zajęciach zdalnych (projekty, praca w wirtualnych pokojach na wykorzystywanych platformach edukacyjnych).
- 8) Konieczność włączania kamer na zajęciach zdalnych po to, by zapobiegać izolacji społecznej oraz kontrolować obecność i aktywny udział uczniów.
- 9) Aktywizowanie uczniów na zajęciach zdalnych, zastępowanie metod słownych problemowymi i działań praktycznych.
- 10) Odciążenie uczniów od nadmiaru obowiązków, prac domowych.
- 11) Zadbanie o zdrowie fizyczne uczniów, pozostawianie im czasu i przestrzeni na spędzanie czasu na powietrzu i ruch.
- 12) Wyrównywanie szans uczniów z rodzin o najniższym statusie społeczno-ekonomicznym (między innymi poprzez doposażenie ich w sprzęt do zdalnej nauki).
- 13) Kontrola aktywności młodzieży w sieci, wdrożenie programów zapobiegających cyberprzemocy.
- 14) Podtrzymywanie współpracy z rodzicami z wykorzystaniem zdalnych form kontaktu.
- 15) Zachęcanie rodziców do wspólnej z nauczycielami pracy edukacyjnej z dziećmi.
- 16) Umożliwienie rodzicom kontaktu ze specjalistami pracującymi w szkole (jak psycholog, pedagog, logopeda i innymi zależnie od potrzeb).

- 17) Aktywizowanie rodziców do wspólnej z nauczycielami troski o zdrowie psychiczne i fizyczne dzieci i młodzieży.
- 18) Uwrażliwienie rodziców na zagrożenia pojawiające się w wirtualnym świecie, wzbogacanie wiedzy rodziców na temat cyberprzemocy.
- 19) Docenienie nauczycieli, którzy w trudnym okresie kolejnych fal pandemii Covid-19 wykazali się determinacją i zaangażowaniem, kreatywnością i umiejętnością współpracy z innymi nauczycielami.
- 20) Doskonalenie umiejętności korzystania z szerokiej oferty narzędzi technologicznych oraz platform edukacyjnych, a także umiejętność organizacji pracy zdalnej w mniejszych grupach, parach, doboru i wykorzystania metod aktywizujących dostępnych w postaci cyfrowej.
- 21) Biorąc pod uwagę występowanie wśród uczniów takich trudności jak spadek motywacji, brak zainteresowania nauką zasadne wydaje się podjęcie wobec nauczycieli działań dotyczących kształcenia umiejętności tworzenia kreatywnych i ciekawych zajęć angażujących i motywujących uczniów.
- 22) Zasadne wydaje się wyposażenie nauczycieli w wiedzę i umiejętności prowadzenia zajęć wychowawczych w formie zdalnej.
- 23) Należy zadbać o zapewnienie widoczności twarzy wszystkich uczniów gdyż transmisja treści w formie dźwięku i obrazu ułatwia interakcję z nauczycielem, rozumienie omawianych zagadnień co może chronić przed takimi problemami jak znużenie, utrata motywacji i zainteresowania lekcją a nauczycielowi pozwoli monitorować postępy ucznia, sprawdzać na bieżąco poziom zaangażowania oraz uczestnictwo uczniów na zajęciach.
- 24) Szerszego namysłu ze strony organizatorów edukacji zdalnej wymaga organizacja miejsca pracy zawodowej w warunkach domowych i podjęcie stosownych rozwiązań umożliwiających wszystkim nauczycielom pracę w nowej formule.
- 25) Wspieranie młodszych uczniów w prawidłowej organizacji nauki w warunkach domowych.
- 26) Nadzorowanie, aby dla każdego zespołu klasowego główną formą prowadzenia zajęć były lekcje online.
- 27) Kontrolowanie czy wykorzystywanie niektórych form kontaktu z uczniami np. poprzez portale społecznościowe czy pocztę elektroniczną nie jest sprzeczne z regulacjami prawnymi odnośnie do wieku dzieci.

- 28) Zwracanie uwagi przez nauczycieli na rodzaj sprzętu, z którego korzystają uczniowie.
Zwłaszcza na ograniczenia związane z jakością odbioru przekazywanych treści nauczania, wynikające np. z korzystaniem tylko z telefonu.
- 29) Prowadzenie rozmów, wyjaśnianie podstawowych zagadnień na temat choroby Covid-19, tak aby młodsi uczniowie nie snuli bezpodstawnych obaw.

Zespół ds. badania edukacji w czasach pandemii COVID-19

Zespół powstał w czerwcu 2020 r. w celu przeprowadzenia diagnozy stanu edukacji w wybranych gminach województwa śląskiego, na zlecenia organów prowadzących.

Tworzą go pracownicy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, reprezentujący różne dyscypliny naukowe: pedagogikę, psychologię, nauki o polityce. Stąd jego interdyscyplinarny charakter, przejawiający się również w przyjmowanej perspektywie badawczej.

Zadaniem Zespołu było dokonanie diagnozy charakteru działań edukacyjnych, występujących problemów oraz rozwiązań zastosowanych podczas drugiej fali pandemii, z perspektywy nauczycieli, rodziców i uczniów, opracowanie rekomendacji, które mogą poprawić jakość edukacji w podobnych sytuacjach oraz upowszechnić formuły on-linowe w edukacji uczniów.

Skład zespołu (kolejność alfabetyczna):

dr Bogumiła Bobik

dr Edyta Charzyńska

dr Dagmara Dobosz

dr Marcin Gierczyk

dr Paweł Grzywina, prof. UŚ

dr Hewilia Hetmańczyk

dr Dominika Hofman-Kozłowska

prof. dr. hab. Ewa Jarosz – lider Zespołu

dr Patrycja Młynek

dr Edyta Nieduziak – koordynator Zespołu

dr Dorota Prysak

dr hab. Przybylska Irena, prof. UŚ

mgr Karolina Skop

dr Natalia Stępień-Lampa

dr Anida Szafrńska